

Talijanski ratovi 1508.-1516. s posebnim osvrtom na Istru

Raguž, Ante

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:999385>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-24**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI

ANTE RAGUŽ

TALIJANSKI RATOVI 1508. - 1516. S POSEBNIM OSVRTOM NA ISTRU

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2020.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI

Odsjek za povijest

Ante Raguž

Matični broj: 0009078715

TALIJANSKI RATOVI 1508. - 1516. S POSEBNIM OSVRTOM NA ISTRU

ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij: Povijest / Povijest umjetnosti

Akadska godina: 2019./2020.

Mentorica: doc. dr. sc. Maja Ćutić Gorup

Rijeka, rujan 2020.

SAŽETAK

Talijanski ratovi su vojno-politički sukobi talijanskih država i velikih monarhija: Svetog Rimskog Carstva Njemačke Narodnosti, Francuske, Španjolske i Engleske. Trajali su od 1494. do 1559. To je bilo i razdoblje demografske ekspanzije, promjene cijene zemljišta i poljoprivrednih proizvoda te pada vrijednosti zlata i srebra što je osiromašilo europsku populaciju. Ratovi od 1508. do 1516. su u historiografiji zapamćeni kao Rat Cambraiske lige i Rat Svete lige. Sukob 1508. je započeo na poticaj pape Julija II. optuživši Veneciju da teži dominaciji na Apeninskom poluotoku, a njemu su se pridružili Maksimilijan Habsburški, Luj XII., Ferdinand Španjolski te Ferrara i Mantova. U svibnju 1509. su Mlečani bili teško poraženi u bitci kod Agnadella od strane antimletačke koalicije. Godine 1511. nastala je antifrancuska koalicija, znana kao Sveta liga, koje je bila poražena od francuske vojske kod Ravenne 1512. Iz Svete lige je kasnije izašla Mletačka Republika i udružila se s Francuskom s ciljem ponovnog osvajanja izgubljenog područja. Godine 1513. vodila se bitka za Milano između švicarske vojske i Luja XII. u kojoj je Luj XII. odnio pobjedu. Kasnije su se događale brojne bitke oko manjih gradskih središta na sjeveru Apeninskog poluotoka, a tijekom čitavog rata je najviše patila agrarno bogata mletačka Terraferma. Na Istru su utjecali vojno-politički i ekonomski procesi tadašnje Europe, doduše ekonomski puno burnije nego politički.

Ključne riječi: Cambraiska liga, Sveta liga, Julije II., Luj XII., Mletačka Republika, rast cijena, agrarne promjene, ratovi na Terrafermi, bitka kod Agnadella 1509., bitka kod Ravenne 1512.

Sadržaj:

1. Uvod.....	1
2. Društvene prilike u Europi u 16. stoljeću	2
3. Talijanski ratovi.....	6
3. 1. Rat Cambraiske lige.....	13
3. 2. Rat Svete lige.....	19
3. 3. Francusko-mletački savez.....	23
3. 4. Istra za vrijeme Talijanskih ratova.....	30
3. 5. Kronološka tablica.....	34
4. Zaključak.....	37
5. Popis literature.....	39
6. Popis priloga.....	40

1. Uvod

Rat Cambraiske lige i Rat Svete lige su vojno-politički sukobi koji su se odigrali na prostoru Apeninskog poluotoka od 1508. do 1516. te su dio sukoba koji je u historiografiji zapamćen kao *Talijanski ratovi* koji su se vodili od 1494. do 1559. Bili su uzrokovani ekonomskim i tehnološkim promjenama, promjenama međudržavničke politike koje su talijanskim državama učinile veliku štetu te otkrili njihovu slabost u nemogućnosti prilagodbe novim društvenim promjenama. Sukobi su ponajprije započeli željom francuskog monarha Karla VIII. za dominacijom nad Apeninskim poluotokom, što je eskaliralo u europski sukob koji je praćen raznim savezništvima Habsburgovaca, španjolskih vladara, papa, Mletačke Republike, Tudora, Švicarske i talijanskih država. Kroz dugo su se razdoblje mijenjala savezništva, a jedno od burnijih je ono iz 1508., poznato kao Cambraiska liga, kada je papa Julije II. potaknuo savez mnogih država protiv Mletačke Republike pod optužbom da ona želi zagospodariti Poluotokom. Mletačka Republika je godinama trpjela pustošenje Terraferme, a u tom se ratu sukobila s Habsburgovcima i u pograničnom teritoriju Furlanije i Istre.

U ovom se radu objašnjavaju društvene promjene koje su se dogodile na prijelazu iz 15. u 16. st., opisuje se Rat Cambraiske i Rat Svete lige u kontekstu Talijanskih ratova te se u zaključku govori o posljedicama rata i pokušava se odgovoriti na pitanje: je li Istra bila sudionik političko-ekonomskih procesa na prijelazu iz 15. u 16. st.?

2. Društvene prilike u Europi u 16. stoljeću

Šesnaesto je stoljeće u historiografiji ostalo zapamćeno kao razdoblje korijenitih promjena za čitavo europsko društvo što je ostavilo trajne posljedice za daljnji razvoj događaja. Često ostaje neistaknuto da je upravo u ovom razdoblju započeo proces stvaranja moderne države što je podrazumijevalo smisleniju centralizaciju središnje vlasti, detaljniju specijalizaciju poslova i početak stvaranja jačih obrtnika i trgovaca. Kolumbovo otkriće Novog svijeta je potaknulo europske sile na kolonizaciju novih prostora i pronalazak resursa, no prije svega su se domoroci trebali podčiniti europskom sistemu. Stari je kontinent na Zapadu doživio novu šizmu zbog mnogih dugoročnih teoloških neslaganja, regionalnih ekonomskih razlika i razlika u mentalitetu. No, dogodila su se još dva važna procesa: agrarne promjene i demografska ekspanzija.

Krajolik Europe je u ranom 16. st. bio pretežito agraran: čak je 85% čitave europske populacije živjelo na selu, a upravo je ta velika masa ljudi stvarala ekonomsku bazu za održavanje poretka.¹ Prihod na selu je, zbog veće količine posla, bio veći od onoga koji se stvarao u gradskim sredinama, a taj se odnos promijenio tek u 18. st.² Život seljaka je bio vezan za kućanstvo i zemlju koju je trebalo obraditi, a egzistencijalni su prostor znali dijeliti i s domaćim životinjama koje su bile od presudne važnosti za živote seljaka, ne samo kao izvor hrane, već kao i radna snaga u polju (npr. krava ili konj koji bi vukli plug).³ Za opstanak je bila važna sposobnost rada na polju od čijih se proizvoda živjelo, a fizička snaga je ovisila o zdravlju i načinu ishrane. Smrtnost je bila velika. Supružnici su znali imati po sedmoro djece, no obično bi samo troje došlo do adolescentne dobi i dalje. Prosječan životni vijek je bio 30 godina, a najčešće se umiralo od bolesti, od nestašice hrane zbog vremenskih prilika te zbog ratnih razaranja.⁴

Vjerojatno je primarni pokretač ekonomskog rasta bio demografski rast koji se počeo događati otprilike nakon tzv. *crne smrti* iz 1340-ih godina, a radilo se o događaju u kojemu je Europu zahvatila desetogodišnja epidemija kuge koja je desetkovala stanovništvo, a iščezla je tek onda kada se drastično smanjio broj stanovnika.⁵ Upravo je demografski oporavak proizašao iz novonastalog omjera količine zemlje i broja preživjelih ljudi koji su sada imali

¹ Cameron, Euan. *Early Modern Europe*, Oxford University Press, 2001., str. 31.

² Cravetto, Enrico. Povijest, u: *Počeci novoga doba (16. stoljeće)*, svezak 9, Biblioteka Jutarnjeg lista, Zagreb, 2008., str. 414.

³ Vidi bilj. 1, str. 34.

⁴ Isto, str. 40.

⁵ Vidi bilj. 2, str. 415.

ogromnu površinu zemlje za obrađivanje čija je cijena pala pa je i cijena najma zemlje bila manja, a povećale su se plaće najamnih radnika. S vremenom je stanovništvo opet raslo, a s njim opet i vrijednost dobara što se jače osjetilo kroz 16. st. Za nahraniti više osoba bilo je potrebno obraditi više zemlje što intenzivnije moguće pa je tako demografski rast uzrokovao i rast proizvodnje, a kroz 15. st. se najviše ulagalo u širenje žitnih polja jer je žito bila sirovina kojom se dobivala osnovna hrana-kruh. U dijelovima Italije i Francuske su se čak i vinogradi preorali u prednost žita, a zabilježena je i sječa šuma na čijim su prostranstvima nicala i nova sela. Veliki su zemljoposjednici sjekli šume na svojoj zemlji u namjeri da prodaju više žita na tržištu ili da prošire zemlju koju daju u najam.⁶ Na prostoru mletačke Terraferme se kroz 16. st. isušilo ogromno močvarno područje koje je dalo prednost za uzgoj žitarica.⁷ U pojasu velikih gradova (Toskana i prema sjeveru do Flandrije) se razvila jača industrija pa se uzgajanje žitarica premjestilo na periferne dijelove Europe kao npr. Balkan i Siciliju pa čak i Rusiju, a preko Gdanjska i Amsterdama je cirkulirala razmjena dobara na sjeveru.⁸

Problem se pojavio kada se zbog velikog rasta stanovništva nije mogla zadovoljiti potreba tržišta za većom količinom žita.⁹ To je pogodilo seljake jer se većina ekonomske dobiti bazirala na uzgoju žitarica čija se cijena povećala, a socijalne razlike su se povećale jer je rasla vrijednost nekretnina zemljoposjednika koji su tražili veća podavanja, jer su htjeli izbjeći financijski kolaps, dok su se najmoprimcima plaće smanjivale.¹⁰ Raskorak između količine proizvedene hrane i osoba kojima je hrana potrebna doveo je do rasta cijena zemlje te je tome kumovao i proces pada cijene zlata i srebra zbog ogromne količine istih dovezenih u Europu iz Novog svijeta. Iznimno je teško bilo i seljacima koji su ovisili o robno-novčanim razmjenama na tržištima. Seljaci su, posebice mladi, migrirali iz sela u grad u nadi pronalaska nadničarskog posla kako bi imali novac za podmirenje dugova i prehranu svoje obitelji ili za početak novog života.¹¹ Gradsko je stanovništvo bilo najveći potrošač poljopivrednih i industrijskih područja pa je gradu bilo povoljnije ako se nalazio u okruženju velikih polja koja su mogla nahraniti njegovo stanovništvo kao što je bio slučaj npr. Milana.¹² Gradovi su se na sjeveru Europe počeli razvijati kroz 10. i 11. st. zbog intenzivnije trgovačke razmjene sa Sredozemljem preko Apeninskog poluotoka, gdje gradski način života nikada nije potpuno zamro, što je bilo uvjetovano prestankom upada Arapa, Mađara i Vikinga.

⁶ Isto, str. 415 - 417.

⁷ Isto, str. 422.

⁸ Isto, str. 424 - 427 i 443.

⁹ Isto, str. 428.

¹⁰ Isto, str. 429 i 451.

¹¹ Vidi bilj. 1, str. 54.

¹² Vidi bilj. 2, str. 437.

Obnavljale su se stare i gradile nove ceste te uz njih mnogi manji gradovi, a trgovinska je razmjena bila u vuni i tekstilu s jedne strane i mediteranskim proizvodima i luksuznom robom s druge strane.¹³

Historiografi još nisu složni što je točno dovelo do diskontinuiteta srednjeg vijeka u Europi; otkriće Amerike, 95 teza Martina Luthera, pad Carigrada 1453., razvoj gradova ili efikasnija poljoprivreda... Revolucija poljoprivrede i razvoj gradova su svakako jedan od čimbenika. Naime, zbog porasta stanovništva razvila se efikasnija poljoprivreda koja je dovela do veće zarade koja se mogla iskoristiti za bolje obrazovanje, posljedično su nastajale nove ideje te se povećala kupovna moć i potrošnja, a raslo je gradsko stanovništvo. Najaktivnija razmjena dobara, ideja, usluga i novca se događala u gradovima.¹⁴ Osim za žitaricama, potražnja se povećala i za luksuznim proizvodima te je rastao broj obrtnika koji su se posljedično ljudskim potrebama sve više specijalizirali u svojim poslovima.¹⁵ Cijenjeni proizvodi sjevera Europe, kao što su koža, drvo, usoljena riba i meso, kopnenim su putevima dolazili do Venecije, a time dalje po Mediteranu te je u tome bila najveća važnost kontrole trgovačkih puteva koji su se najviše granali u mletačkom zaleđu, tj. na Terrafermi.¹⁶

Tijekom razvijenog srednjeg vijeka počela su se formirati vijeća plemića koja su ograničavala centralnu moć monarha, ali krajem 15. i početkom 16. st. ta su vijeća plemića znala pomagati monarhu, ukoliko su u tome vidjeli vlastitu korist.¹⁷ Stvarale su se dobro organizirane političke tvorevine koje su temeljile svoju snagu na novoj i jačoj vojsci, razvijenijoj diplomatskoj službi i na jačanju državnih ureda iz čega su proizašle teritorijalno veće države jer su monarsi počeli upravljati teritorijem s ljudima različitih tradicija i zakona, a u cilju im je bilo što bolje unificirati taj teritorij dokidanjem starijih prava, povlastica i obveza te donošenjem novih.¹⁸ Takve nove države su proizašle iz ratova ili brakova kao npr. Francuska u doba Luja XI. nakon borbe s plemstvom i Španjolska bračnom vezom Ferdinanda Aragonskog i Izabele Kastiljske. Proces stvaranja modernih država nije bio tako korijenit na teritoriju gdje je postojao izrazito razvijeni urbani karakter kao npr. sjever i centar Apeninskog poluotoka jer su stoljetne trgovačke veze stvorile ustaljeni zakon institucija gradske aristokracije čiju je tradiciju bilo jako teško prekinuti. Venecija, odnosno Mletačka

¹³ Za više informacija o razvitku gradova i trgovačke povezanosti sjevera i juga Europe pogledati: Goldstein, Ivo. Grgin, Borislav. *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, Novi liber, Zagreb, 2006., str. 226 - 236.

¹⁴ Cravetto, Enrico. Povijest, u: *Humanizam i renesansa, doba otkrića*, svezak 8, Biblioteka Jutarnjeg lista, Zagreb, 2008., str. 208 - 209.

¹⁵ Isto, str. 209.

¹⁶ Isto, str. 210.

¹⁷ Cameron, Euan. *The Sixteenth Century*, Oxford University Press Inc., New York, 2006., str. 66.

¹⁸ Vidi bilj. 14, str. 426 i 427.

Republika, je pokušala proširiti svoj posjed na Terrafermi, tj. patricijat je kao nositelj sve vlasti pokušao izvršiti integraciju sa slojem trgovaca i bankara kako bi stvorili zajedničke institucije da provode zajedničke interese s jakom centralnom vlašću.¹⁹

Modernoj je državi trebala jaka centralna vlast, a njoj državni uredi sa zaposlenim profesionalnim osobljem kojim je obavljanje birokracije trebala biti rutina. Ovdje valja napomenuti da su upravo zapisi državnih tajništva nepresušni izvori za istraživanje ranog novog vijeka.

Procesi navedeni u prethodnim paragrafima su vidljivi tijekom Talijanskih ratova od 1508. do 1516. iz razloga što su agrarne promjene bile jedan od povoda Karla VIII. da uopće prijeđe Alpe i napadne Napulj jer su mu francuski plemići bili vjerni u nadi širenja svojih feuda, a i ostali su vladari htjeli ovladati dijelom teritorija upravo iz istog razloga. Vladari su na osvojenim teritorijima birokratskim putem pokušali integrirati stanovništvo Apeninskog poluotoka, a svi su posegnuli regrutirati vojsku iz gradskih i prigradskih prostora iz razloga što su mnogi seljaci, radi promjena cijena, migrirali u gradove za bolji život, a vojna karijera je bila jedna od prilika da se zaradi novac. Stanovništvo koncentrirano u gradovima, koji su smješteni na određenim strateškim točkama, je bilo veliki potrošač roba i usluga, a uz to je bilo nositelj društvenih promjena i novih ideja što znači da, ako se posjeduje grad, postoji potencijalna vjerojatnost većeg napretka društva.

¹⁹ Isto, str. 428.

3. Talijanski ratovi

Talijanski ratovi je naziv za ratne sukobe koji su se odvijali na Apeninskom poluotoku od 1494.-1559. između velikih europskih sila i talijanskih država u različitim savezima. Renesansne su države jedne druge počele doživljavati kao suparničke, tražili su zaštitu velikih sila te su tako postale njihov plijen s obzirom da nisu bile u povoljnim ekonomsko-društvenim odnosima da se odupru, a najjači su glas imale Francuska i Španjolska koje su produljile borbu za prevlast na Poluotoku. U ovom će se poglavlju detaljnije govoriti o Talijanskim ratovima do 1508. godine kako bi se jasnije shvatio kontekst nastanka Cambraiske i Svete lige, dok će se oni ratovi nakon 1516. do 1559. godine samo spomenuti kao dio ratno-političkog sukoba u kojemu je Španjolska izašla kao pobjednik ratova te kao većinski vladar Poluotoka.

Ratovi su započeli 1494. kada je Karlo VIII. Francuski izvršio neuspješnu invaziju na Napulj. Naime, 1493. je Lodovico Sforza, zvan *Il Moro*, vladao umjesto svoga nećaka Gian Galeazza; ojačao je svoj položaj unutar države te je sklopio savez s Karlom VIII., a već je bio u dobrim odnosima s Mletačkom Republikom.²⁰ Karlo VIII. je polagao prava na Napuljsko Kraljevstvo kao nasljednik Anžuvina. Uz to je papa Aleksandar VI. uklonio obitelj Sforza iz rimske kurije što je bio povod Il Moru da pozove francuskog kralja u Italiju kako bi uz pomoć njega vratili svoj ugled. Gian Galeazzo je bio u braku s Izabelom Aragonskom što je Alfonsu Aragonskom (vladaru Napuljskog Kraljevstva) dalo legitimitet za polaganje prava na Milansko Vojvodstvo zbog čega se Il Moro bojao izgubiti prijestolje.²¹ Uz to je milanski vladar htio ovladati Genovom te utvrdama u Liguriji i Toskani.²² Još je tijekom krize u Napulju 1486. papa Inocent VIII. pozvao francuskog vladara da vrati red jer se nadao kontroli Napulja, a time i teritorijalne sigurnosti Papinske Države zbog velike površine Napuljskog Kraljevstva te mogućnosti pokretanja križarskog rata protiv Osmanlija.²³

Karla VIII. su podržavale sve društvene skupine Francuske zbog toga jer je proces centralizacije države već u 15. st. uzeo maha zbog posljednjih faza rata s Engleskom; svrgnuo bi se simonijski papa, plemići su mogli tražiti pravo na novostečenu zemlju, a obrtnici i trgovci su se htjeli afirmirati na Sredozemlju zbog plasiranja svojih proizvoda jer atlantska je trgovina u ovo doba još uvijek bila u povojima. Državni sistemi talijanskih država su bili

²⁰ Vidi bilj 14, str. 109 - 110.

²¹ Isto, str. 111.

²² Cozzi, Gaetano. Cracco, Giorgio. Knapton, Michael. Orthali, Gherardo. *Povijest Venecije*, svezak I., Antibarbarus, Zagreb, 2007., str. 329.

²³ Vidi bilj. 14, str. 111.

drukčiji od onih koji su se već počeli razvijati u Francuskoj, Španjolskoj, Engleskoj ili u Carstvu. Naime, u talijanskim državama je vlast bila u rukama gradske aristokracije koja je bila glavni pokretač trgovačko-proizvodnih i bankarskih poslova, no krajem 15. st. su se od njih izdvojili pojedinci, ili barem manje skupine (pretežito jedna obitelj s ostalim odanim osobama) koji su radi bogatstva i ugleda težili koncentrirati svu državnu moć, čime su ostali trgovci i građani te obrtnici bili nezadovoljni, a uz to su im bili nametnuti veći porezi što je, sve skupa, dovelo do ideje da bi Karlo VIII. bio savršena osoba za rješavanje širih društvenih problema koji su zahvatili Poluotok.²⁴ U Firenci je unutarne stanje bilo možda i teže nego u ostalim državama jer je Firenca još od samog početka 15. st. imala odlične trgovačke i bankarske veze s Francuskom i obrnuto, a Piero de' Medici je htio raskinuti s tom tradicijom podržavajući napuljsku dinastiju što je izazvalo nezadovoljstvo širih masa ljudi u čitavoj Firenci, iako su ga trgovci bezuspješno pokušali uvjeriti da bi imali ogromne koristi podrže li Karla VIII. u kampanji za Napulj. U studenom 1494. je Piero de' Medici bio prognan iz Firence jer se već odavno bila stvorila velika politička oporba moćnih firentinskih obitelji (npr. Capponi, Rucellai, Soderini). U tom se periodu u Firencu vratio dominikanski propovjednik Girolamo Savonarola koji je propovijedao protiv simonijskog pape Aleksandra VI., zagovarao je crkveni koncil i drukčije uređenje Firentinske Republike koje bi obuhvatilo i niže slojeve društva, što nije naišlo na podršku oligarhijsko-plutokracijskih krugova. Savonarola je bio ekskomuniciran jer je propovijedanjem ugrozio moć pape, Firenca se našla na udaru koji joj je prijetio interdiktom, a postalo je vidljivo da Karlo VIII., i kasnije Luj XII., neće uskoro opet pokušati krenuti na jug Poluotoka: u takvoj diplomatsko-političkoj izolaciji firentinskoj oligarhiji nije preostalo ništa nego da se Savonarolu proglasi heretikom i spali na lomači u svibnju 1498.²⁵ Firentinska situacija je jedan od primjera koji ukazuje na decentralizam talijanskih država i na njihovu nesposobnost održavanja samostalne unutarnje i vanjske politike bez pomoći centraliziranih država „s one strane Alpa” koje su uvijek tražile nešto zauzvrat, a posredne ili neposredne intervencije europskih država će potrajati sve do stvaranja Italije u 19. st.

U lipnju 1494. francuska je vojska krenula prema Napulju, a Karlu su mnogi vladari dali podršku među kojima je bio Piero de' Medici. Pisa je Karla VIII. dočekala s oduševljenjem jer se nadala osamostaljenju od Firence, no pitanje Pise je i u sljedećim godinama bio problem zbog njezinog strateškog položaja blizu Tirenskog mora i zbog

²⁴ Isto, str. 112 - 115.

²⁵ Isto, str. 131 - 137.

kopnenih cesta što je bio jedan od puteva gdje je tekla trgovina juga i sjevera te iz tog razloga Firentinci nisu htjeli dopustiti samostalnost Pise, a Mlečani su također htjeli kontrolu toga prostora. Papa Aleksandar VI. je dopustio prolaz vojske tek kada je shvatio da francuska politika neće uzurpirati papinu vlast.²⁶

Godine 1495. politička se situacija za Francusku na Poluotoku počela klimati iz razloga što su mnoge države uvidjele francusku moć, a stanovnici Napuljskog Kraljevstva nisu bili zadovoljni francuskom vlašću. Naime, Karlo VIII. nije previše mario za vraćanje zemlje napuljskim barunima koju je bio konfiscirao Ferrante Aragonski (vladar Napulja prije Alfonsa), nego se zemlja dala francuskim plemićima, a sve važne državne funkcije također ljudima iz Francuske dok se vojska posvuda ponašala arogantno. Ni Milanu, ni Veneciji se nije sviđjelo francusko posjedovanje Pise, kao ni posjedovanje apulijske obale u čemu je Venecija vidjela ogromnu prijetnju za svoju trgovinu Jadranom. U ožujku 1495. je u Veneciji, na poticaj Il Mora, potpisan ugovor o protufrancuskom savezu između Venecije, Milana, Ferdinanda Katoličkog Španjolskog, cara Maksimilijana i pape. Španjolci su sa Sicilije trebali napredovati prema Napulju, Venecija sa svojom flotom u južnom Jadranu, Il Moro prema Astiju, a španjolske i carske snage zajedno na južne i istočne granice Francuske.²⁷ Već je sada postalo jasno da je problem talijanskih država postao međueuropski problem u kojemu su sve političke tvorevine htjele osvojiti i/ili kontrolirati što veći dio talijanskog teritorija zbog njegovog bogatstva i razvojnog potencijala. U svibnju je na francusku provokaciju započela antifrancuska akcija s ciljem istjerivanja Francuza što je rezultiralo bitkom kod Fornove u kojoj su Francuzi pobijedili, a Milano bio prisiljen na novčane i diplomatske ustupke.²⁸ Od siječnja do srpnja 1496. Španjolci su pokušavali osvojiti Napuljsko Kraljevstvo, a uspjeli su tek kada su Mlečani brodovima stigli na južni Jadran i osvojili Gallipoli, Trani, Brindisi i Otrant²⁹ s ciljem jače kontrole Jadrana.

Senat u Veneciji je želio opet zagospodariti teritorijem Levanta koji je sada bio u osmanskim rukama, a u isto je vrijeme nastojao opreznom diplomacijom ne ulaziti u vojne konflikte koji bi zahtijevali mnogo finansijskih sredstava ili privukli neprijatelje.³⁰ Taj je plan podrazumijevao kontrolu strateških točaka kojima bi se što lakše napredovalo na Levant, a

²⁶ Isto, str. 121 - 123.

²⁷ Isto, str. 124 - 127.

²⁸ Isto, str. 127 - 129.

²⁹ Isto, str. 129.

³⁰ Vidi bilj. 22, str. 331.

najidealnija je bila albanska obala ili luke u Apuliji.³¹ Trgovina je oduvijek bila vodeći sektor mletačkog gospodarstva preko kojeg se održavala identifikacija države, odnosno venecijanske aristokracije. Ona se odvijala kontinentalnim i pomorskim putevima; npr. za dolazak u njemačke zemlje ili Flandriju koristio se kopneni put, ali za dolazak u Englesku, Skandinaviju ili Levant koristili su se pomorski putevi.³² Trgovinom su se samo smjeli baviti aristokrati ili osobe koje su dobile građansko pravo (pravo na obavljanje trgovine i obnašanje manjih državnih funkcija), a zakonski je svaka roba trebala završiti u Veneciji kao krajnjoj točki uz plaćanje carina.³³ Najprofitabilniji su bili istočnjački začini, srebro i zlato, lan i luksuzni proizvodi, a robni promet se, prije dolaska s Levanta u Veneciju, križao na otoku Cipru.³⁴ Važno je bilo održati čvrst državni poredak, pogotovo u pograničnim područjima i Levantu jer, u slučaju bilo kakvog revolta stradala bi roba koja je bila izvor mletačkog bogatstva i postojanja države. Padom Carigrada 1453. mletački su posjedi na Levantu bili ugroženi, jednako kao i oni u Albaniji i Dalmaciji.³⁵

Francuzi su postupno počeli vraćati svoj utjecaj dolaskom Luja XII. na prijestolje 1498. koji je polagao viskontijevska prava na Milano. Postigao je dogovor s papom Aleksandrom VI. koji mu je potvrdio novi brak s Anom Bretonskom, a on papi kneževinu Valentinois za papinog sina Cesarea, Charlotte d'Albert za suprugu Cesareu te vojnu pomoć Cesareu koji je zbog dodijeljene kneževine dobio nadimak Valentino.³⁶ Njegov pokušaj stvaranja apsolutističke i centralističke države na Apeninskom poluotoku ide u prilog o postojanju ideje stvaranja države po uzoru na europske monarhije, ali problem je ležao u tome da se stoljetna tradicija malih državnih struktura nije mogla tako lako razbiti jer su postojali vladari (ili oligarhijske grupe) koji nisu htjeli tako lako odustati od svoje moći, a to se vjerojatno nije svidjelo ni sitnijim trgovcima i obrtnicima koji bi, ostvarivanjem centralizma, trebali svoj posao prilagoditi novim zakonskim regulativama. Valentino je svoju državu htio stvoriti bilo gdje na Poluotoku, jedino je bilo važno da to bude apsolutistička država s dinastijom Borgija. Već je u studenom 1499. počeo osvajati teritorij s ciljem pokoravanja polusamostalnih kneževina Papinske Države počevši od Pesara i Imole, sljedeće godine je zavladao Forlijem, Cesenom, Riminijem i Faenzom te se proglasio kraljem Romagne. U lipnju 1502. je osvojio Urbinsko Vojvodstvo te je Vitellozzo Vitelli, u ime Borgije, zauzeo Arezzo, Borgo San

³¹ Isto.

³² Isto, str. 431.

³³ Isto.

³⁴ Isto, str. 346.

³⁵ Vidi bilj. 14, str. 212.

³⁶ Isto, str. 137.

Sepolcro i Cortonu. Mnogi su se gospodari manjih dominija skupili u Magioneu te su odlučili podignuti pobunu u Urbinu i Camerinu te je rezultiralo sukobom kod Fossombronea. Srećom za manje vladare, papa Aleksandar VI. je umro u kolovozu 1503. što je oslabilo samog Valentina; kneževi su počeli vraćati svoj teritorij, a Mlečani su upali u Romagnu.³⁷

U veljači 1499. je dogovoren savez Francuske i Venecije u kojem bi mogle zajedno podijeliti teritorij Milanskog Vojvodstva jer Veneciji je cilj bio ovladati područjem do rijeke Adde te Cremonom i Ghiaradaddom, a savezom je mogla otkloniti habsburšku prijetnju na istoku Terraferme. U ljeto 1499. Luj XII. je naredio G. G. Trivulziju da krene u akciju protiv Milana dok su Mlečani napredovali s istoka, a Il Moro je pobjegao caru Maksimilijanu. Kralj nije uspio privoliti stanovnike Milanskog Vojvodstva zbog arogancije vojske i zadržavanja fiskalnih nameta, a to je slična situacija kakva je bila i Karlu VIII. u Napulju. Par mjeseci nakon toga Il Moro je pokušao osvojiti Milano, no njegova je kampanja propala u bitci kod Novare te je bio zarobljen i odveden u Francusku.³⁸

Jug Italije je već odavno bio dio španjolske interesne sfere, jednako kao i francuske, zbog geomorfologije tla koja omogućuje uzgoj raznih poljoprivrednih kultura kao i postojanje pašnjaka te radi uvijek žive ideje o križarskom ratu protiv Osmanlija. Luj XII. i Ferdinand su 1500. potpisali Granadski ugovor kojim se obnovio plan podjele Napuljskog Kraljevstva već dogovoren s Karlom VIII. Njime bi Španjolska dobila područja većeg razvojnog potencijala, a to su Kalabrija i Puglia, dok bi Francuska dobila Gaetu, Napulj, Casertano i Abruzzi. Uz to, Ferdinand je dvostrukim bračnim vezama s Habsburgovcima htio širiti svoje međueuropske saveze, a time i proširiti područje španjolskog dominija ako bi teritorij dobiven mirazom završio u španjolskim rukama. Nezadovoljstvo i pasivnost čitavog stanovništva Napuljskog Kraljevstva dovelo je do konačnog nadvladanja napuljske dinastije s obzirom da su udružene španjolsko-francuske snage krenule u akciju, a podjela teritorija je ostala sporna; Granadski ugovor je bio mrtvo slovo na papiru jer obje strane nisu bile zadovoljne dogovorom, a dominij nad bogatom Foggiom (područje tada zvano Capitanat) nije bilo do kraja razjašnjeno.³⁹ Guicciardini, jedan od kroničara Talijanskih ratova, je kratko i jezgrovito objasnio glavni razlog španjolsko-francuskog spora na jugu Poluotoka: „ *kad (Francuzi) ne bi posjedovali Capitanat, ne bi im pripadao ni jedan od carinskih prihoda na ovce, važnog kraljevinskog prihoda, budući da bi Abruzzi i Zemlja Rada (Casertano) bili lišeni žita koje rađa u*

³⁷ Isto, str. 143 - 147.

³⁸ Isto, str. 138 - 143.

³⁹ Isto, str. 147 - 150.

*Capitanatu, pa bi te pokrajine u nerodnim sezonama lako mogle biti dovedene u oskudicu svaki put kad bi im Španjolci zabranili prolaz kroz Pugliu i Siciliju."*⁴⁰ Godine 1504. Španjolci su pobijedili Francuze i definitivno zavladao čitavom južnom Italijom, osim luka na jadranskoj obali koje je i dalje držala Venecija.⁴¹

Venecija je odmah po smrti Aleksandra VI. provalila u Romagnu jer je ta regija bila bogata žitnim poljima koja su mogla zadovoljiti potrebe mletačkog tržišta ili ucjeniti druge države na ustupke u slučaju gladi, a sami prostor je bio zahvaćen procesom promjena cijena te se u urbanim sredinama koncentriralo seosko stanovništvo koje se moglo novačiti za potrebe rata. Novi papa, Julije II., je imao veliki državni teret jer je trebalo očistiti Papinsku Državu od posljedica simonijskog Aleksandra VI. te pokušati centralizirati čitav teritorij (na kojemu su još bili i mali vladari koje je Cesare Borgia kratkotrajno uspio suzbiti), a mletačko zauzimanje Romagne je bio ogroman udarac. Španjolsko-francuski kraljevski brakovi, jednako kao i francusko-carski, su u igru stavili i mnoge druge teritorije izvan Poluotoka jer su i Francuska, i Španjolska u budućnosti mogle pretendirati na te teritorije kao što su Burgundija, Blois, Asti, Milano i Napulj. U takvom se okruženju Venecija našla u izoliranoj diplomatskoj situaciji iz čega je proizašla antimletačka Cambraiska liga.⁴²

Taj rat je doveo u pitanje opstanak Mletačke Republike iz razloga što je glavni grad Venecija bila doslovno odsječena od svoga zaleđa s obzirom da su članice Cambraiske lige u potpunosti okupirale Terrafermu te tako prekinule mletačku trgovinu sa zaleđem i sjeverom Europe što je uključivalo i prehrambene namirnice. Obrana Mletačke Republike se zapravo temeljila samo na obrani grada Venecije kao posljednjeg bastiona postojanja države, a glavni punktovi obrane su bili Padova i Treviso.⁴³ Sljedeća poglavlja će detaljnije govoriti o tome. Države članice lige su se bojale francuske moći, pogotovo kada je Luj XII. odlučio sazvati koncil u Pisi protiv pape Julija II. koji mu nije omogućio nesmetanu provedbu ekspanzionizma. U takvom je kontekstu na poticaj Julija II. nastao antifrancuski savez Sveta liga, 1511., kojemu su, uz papu, pristupili Mletačka Republika, Švicarska, Ferdinand Katolički i Henrik VIII. Francuzi su odnijeli veliku pobjedu u bitci kod Ravenne 1512., ali dolaskom švicarske vojske Luj XII. se trebao povući u Francusku te je Massimiliano Sforza, sin Il Mora, kratkotrajno vratio svoju vlast u Milanu; obitelj de' Medici je vratila svoju vlast u

⁴⁰ Isto, str. 150.

⁴¹ Isto, str. 151.

⁴² Isto, str. 152 - 157.

⁴³ Mallet, Michael. Shaw, Christine: *The Italian Wars, 1494 - 1559. War, State, and Society in Early Modern Europe*, Routledge, New York, 2014., str. 90 - 94.

Firenci, a 1513. je Giuliano de' Medici postao novi papa pod imenom Lav X.⁴⁴ Godine 1515. Franjo I. je postao novi kralj Francuske te je iste godine bitkom kod Marignana uspio izolirati švicarsku vojsku. Mirom u Bologni je Lav X. dobio i francusku, i španjolsku potvrdu vrhovništa obitelji de' Medici u Firenci, a mirom u Noyonu 1516. je potvrđena francuska vlast u Milanskom Vojvodstvu.⁴⁵

Sljedeći veliki savez tijekom Talijanskih ratova je bio Cognačka liga 1526. u koji su ušli Henrik VIII., papa Klement VII., Firenca, Mletačka Republika i Francesco II. Sforza protiv cara tj. španjolskog kralja Karla V.⁴⁶ Postao je premoćan zbog vlasti nad velikim teritorijem u Europi i u Novom svijetu. Car je odnio pobjedu u bitci kod Borgoforta, a nakon toga je bijesan krenuo u napad na grad Rim iz razloga što je papa prekinuo papinsko-španjolsko prijateljstvo, a taj je događaj ostao zapamćen kao *Pljačka Rima* iz razloga što su carsko-španjolske trupe tjednima sustavno pljačkale Rim. Vlast u Firenci je opet zadobila gradska oligarhija, obitelj d' Este je zauzela papinske gradove Ferraru, Parmu i Piacenzu, a Venecija Ravnenu i Cerviju kao dvije važne papinske luke.⁴⁷ Sljedeće je godine francuski kralj krenuo na Napulj, ali pohod je propao zbog izbijanja kuge. Uz pomoć Genove, tj. Andree Dorije, carska je vojska kod Landriana 1529. porazila francuskog vladara koji se trebao odreći svih pretenzija na Poluotoku, Venecija i d' Este su papi trebali vratiti dio teritorija u Romagni, Klement VII. se ubuduće obvezao dopustiti nesmetan prolaz španjolske vojske kroz Papinsku državu, a zauzvrat su de' Medici opet vraćeni na vlast u Firencu.⁴⁸ Bilo je teško održavati granice velikog carstva Karla V. kojima su uvijek prijetili Francuzi koji su bili u dobrim odnosima s Osmanlijama. Njemačke zemlje je potresala reformacija te je Karlo V. iz toga razloga 1556. odlučio podijeliti carstvo između brata Ferdinanda, koji je dobio teritorij carstva i habsburške nasljedne zemlje, i sina Filipa koji je dobio Španjolsku i kolonije u Americi. Karlo V. je iste godine i abdicirao. Podjela tako velikog carstva je otvorila vrata za Franju I. da opet pokuša vratiti svoj utjecaj na Poluotok; bio je poražen kod Saint Quentina 1557. Rat je završio mirom u Careau-Cambresisu 1559. gdje je Španjolska definitivno dominirala Poluotokom vladajući Napuljem i Milanom te kontrolirajući Papinsku Državu i Firencu. Francuska je bila u potpunosti istjerana, ali je zaokružila svoje francuske posjede zauzećem Calaisa, posljednjeg engleskog teritorija na francuskom tlu, s obzirom da je

⁴⁴ Bertoša, Slaven. *Svjetska povijest modernoga doba (XVI.-XIX. stoljeće) s posebnim osvrtom na Apeninski poluotok*, Zagreb, 2004., str. 12-14.

⁴⁵ Isto, str. 14.

⁴⁶ Isto, str. 37.

⁴⁷ Isto.

⁴⁸ Isto, str. 38.

Engleska bila španjolski saveznik. Francuska je ovladala važnim papinim biskupijama Metzom, Toulom i Verdunom čime je otklonila papin utjecaj.⁴⁹

3. 1. Rat Cambraiske lige

Godine 1508. Mletačka Republika je bila najjači politički subjekt na Poluotoku zbog prekomorskih posjeda, ali i zbog posjeda same Terraferme koja je obuhvaćala Grado, Udine, Cadore, Bassano, Bergamo, Cremu, Cremonu, Bresciu, Veronu, Padovu, ravničarsku Polesinu i Veneciju. Istočno od Terraferme se nalazilo Milansko Vojvodstvo, pod francuskim vrhovništvom, čiji je teritorij ulazio i u alpski prostor, a radilo se o području istočno od rijeke Adde i gradova Milana, Lodija, Pavije, Piacenze, Parme, Fornova i Alessandrije. Prema jugu su se nalazili Vojvodstvo Modena s vrhovništvom obitelji Gonzaga i Vojvodstvo Ferrara s vrhovništvom obitelji d' Este koji su dijelili prostor sjevera od Firence i Papinske Države prema jugu, a na krajnjem je jugu bilo Napuljsko Kraljevstvo sa španjolskim vrhovništvom. Naime, nakon pokoravanja Napulja 1504. Španjolska je htjela mir s Francuskom što je postigla bračnim vezama, a napetosti Carstva i Francuske su se prelile na teritorij Nizozemske što je rezultiralo sklapanjem mira jer je bogato flamansko građanstvo urgiralo kod oba vladara. To je diplomatski izoliralo Mlečane i stvorilo prostor za diplomatske pregovore sve tri monarhije koje su htjele daljnju ekspanziju, a kruna njihovog prijateljstva je bila u liku pape Julija II.⁵⁰

Svi su vladari uvidjeli blagodat mletačkih posjeda: Julije II. je u potpunosti htio integrirati Romagnu u Papinsku Državu zbog njezinog ljudskog potencijala i onog resursnog u vidu poljoprivrednih proizvoda; Cremona, Bergamo, Brescia i Chiare d' Adda su bile u interesnoj sferi Luja XII. također zbog resursnog potencijala, ali i kao strateške točke kojima se nadzire veliki teritorij uzevši u obzir da se iz Milanskog Vojvodstva može brzo napredovati u svim smjerovima prema Poluotoku i izvan njega; Maksimilijanu Habsburškom bi pripali Veneto, Furlanija, Gorica, Trst, Istra u cilju ekspanzije na Jadran i prebacivanja trgovine na habsburške posjede; Španjolska bi dobila luke u Pugliji kako bi zaokružila svoju vlast na jugu

⁴⁹ Isto, str. 44 - 45.

⁵⁰ Vidi bilj. 14, str. 157 - 159.

i zagospodarila Sredozemljem; Gonzage iz Mantove bi dobili Peschieru, Asolo i Lonato; d' Este od Ferrare bi dobili Polesine di Rovigo; Dalmacija bi prešla u ruke ugarskog vladara.⁵¹

Neposredni ratni sukobi su započeli i prije prosinca 1508. između Mlečana i cara Maksimilijana koji je htio ovladati regijom Cadore i Furlanijom radi kontrole trgovačkih puteva, no bio je poražen, a Mlečani su osvojili čitavu Istru, Trst i Goricu.⁵² Uzrok carskog poraza se može uvidjeti u tome što je njegova vojska bila sastavljena od kmetskih obveznika, a carski sabor nije izglasao dopuštenje za slanje carske vojske. S Mlečanima je potpisano trogodišnje primirje što je za Maksimilijana bilo sramotno.⁵³ To ga je dodatno približilo Lujju XII. te su oba vladara u prosincu 1508. u mjestu Cambrai potpisali antimletački savez, a Julije II. se pridružio tek nekoliko mjeseci kasnije jer je Senat u Veneciji uzastopno odbijao vratiti posjede u Romagni te mu je zaprijetio koncilom što je Juliju II. bio okidač za pristup savezu.⁵⁴

Republika je bila u mogućnosti brzo mobilizirati vojsku od 1650 osoba teškog naoružanja s konjicom i pješaštvom, 13000 osoba lakog (regularnog) pješaštva, 9000 osoba paravojske kao i arkebuzere i stratiote. Za vrhovnog je zapovjednika bio odabran Niccolò Orsini da Pitigliano, a za pomoćnika Bartolomeo d' Alviano te su smatrali da će glavina napada doći sa zapada pa su stoga većinu vojske pozicionirali uz granicu Milanskog Vojvodstva.⁵⁵ Francuska je vojska bila sastavljena od 1600 konjanika s kopljem te 300 plemića koji su imali obvezu ratovati za kralja, no i mnogi su „umirovljeni“ plemići također pristali krenuti u pohod jer je kralj osobno vodio vojsku. Luj je požurio unajmiti vojsku švicarskih plaćenika jer je dogovor, potpisan s njima 1499. o tome da može unajmiti bilo kada i koliko vojnika želi, istjecao te ga je htio obnoviti podmićujući švicarske visoko pozicionirane državnike. Najviše unovačenih vojnika bili su seljaci koje je obuhvatio proces rasta cijena objašnjen u drugom poglavlju ovog rada, a bili su slabo obučeni i nekohezivni za rat. Luj je uspio prikupiti više od 30000 vojnika različitih rodova vojske.⁵⁶ Da Pitigliano i d' Alviano su dobili naredbu da pod svaku cijenu izbjegavaju direktnu bitku s francuskom vojskom te da se koncentriraju na obranu samog grada Venecije strategijom manevriranja i blokiranja francuskog napretka prema Veneciji jer su se prisjetili neslavnog pokušaja Il Mora

⁵¹ Isto, str. 161.

⁵² Isto, str. 157.

⁵³ Vidi bilj. 43, str. 86 - 87.

⁵⁴ Vidi bilj. 14, str. 161.

⁵⁵ Vidi bilj. 43, str. 88 - 89.

⁵⁶ Isto.

kada je 1500. lako napredovao do Novare gdje ga je na otvorenom polju pokorila francuska vojska.⁵⁷

Dana 9. svibnja se francuska vojska približavala rijeci Addi dok su u isto vrijeme Mlečani napredovali sa svojom vojskom prema zapadu, unatoč zabrani Senata; vojske su došle u neposredan kontakt 14. svibnja kod Agnadella u kojemu je mletačko teško pješaštvo pokušalo biti izvan dometa francuskih topova koji su održavali paljbu prema njima, iako ih je mletačka konjica bezuspješno nastojala neutralizirati. D' Alviano je teškom konjicom nastojao suziti francusku konjicu s potporom paravojnih snaga dok su u isto vrijeme švicarski plaćenici u francuskim redovima bili pritisnuti. Ostatak se mletačke vojske, koji je imao naredbu da ne napada, našao pod udarom francuske konjice i artiljerije pa je tako i dio vojske, pod zapovjedništvom d' Alviana, bio nadvladan jer nisu bili u stanju dobiti pojačanje.⁵⁸ Bitka kod Agnadella se smatra jednom od najvažnijih bitaka tijekom Talijanskih ratova iz razloga što je Mletačka Republika izgubila skoro čitav teritorij Terraferme koji je u proteklih stotinjak godina osvajala te je tako ostatak mletačke vojske postao demoraliziran i prisiljen nazadovati prema istoku, odnosno sve do Padove i Trevisa, gdje se dio vojske i pozicionirao, da bi se branio glavni grad Republike-Venecija.⁵⁹ Sve su države skoro dobile teritorij radi kojega su i stvorile antimletačku koaliciju.⁶⁰ Nakon bitke su mnogi vojnici odlučili dezertirati, a neki su čak i prešli na stranu francuske vojske Luja XII. Republika je izgubila tisuće vojnika. Sam d' Alviano je bio zarobljen, dok je Luj naredio da se obični vojnici ne odvedu u zarobljeništvo jer je to moglo stvoriti nered u redovima francuskih vojnika⁶¹, no zato se zarobilo 30 komada mletačke artiljerije. Mletački je Senat za poraz okrivljavao d' Alviana jer je ušao u direktnu borbu s Lujem XII., i da Pitigliana jer nije poslao pomoć. Senatu je bio prioritet očuvati što veću količinu vojske koju bi rasporedili za obranu same Venecije⁶² da bi tako zaštitili osobno bogatstvo i daljnje funkcioniranje državnih institucija, nego da se direktno sukobe s neprijateljem. Stanovništvo gradova Terraferme se našlo u golemim problemima jer je to bio prvi put u njihovim životima da su u vlastitim gradovima vidjeli toliki broj vojnika koji su prijetnjama potraživali hranu i municiju te čak i novac; neki su građani preferirali vrhovništvo cara, dok su neki ostali vjerni Veneciji te se čak i nastavili boriti za nju napustivši okupirane gradove. Ruralne su zajednice najviše patile jer su vladari obje monahije htjeli iskoristiti što

⁵⁷ Isto, str. 90.

⁵⁸ Isto.

⁵⁹ Isto.

⁶⁰ Vidi bilj. 14, str. 161-162.

⁶¹ Postojala je mogućnost nereda iz razloga što su mnogi vojnici kod Luja XII. zapravo bile osobe mobilizirane s Apeninskog poluotoka te, zbog većeg osjećaja povezanosti talijanskih vojnika, mogla je nastati pobuna.

⁶² Vidi bilj. 43, str. 91 - 92.

više prirodnih resursa toga tla, a ponajviše izvršiti što veći pritisak na seljake znajući da je glavnina mletačke vojske sastavljena od paravojskih jedinica iz ruralnih dijelova koje su uvijek bile vjerne samoj Veneciji pa su se „sitni“ stanovnici Terraferme stoga i organizirali u mnoge male grupacije bandita koji su presjecali francusku i carsku opskrbu.⁶³ Valja istaknuti da je lokalno plemstvo s oduševljenjem dočekalo dolazak stranih kontingenata jer su u tome vidjeli uzdizanje vlastite moći, a možda i mogućnost autonomije. Trgovcima i obrtnicima je potpadanje pod francusku moć značilo sigurnu propast jer bi se našli u podređenom položaju kada bi vladar potaknuo poslovne aktivnosti svojih građana na tom području, a svoje su proizvode već mogli lako plasirati na čitavo mletačko tržište. Uz to, mletački je sistem vlasti na Terrafermi zadržao dijelove već postojećih gradskih statuta u mjeri gdje nisu narušavali njihovo vrhovništvo, a s vremenom su lokalno plemstvo i građanstvo postali sudionici u gradskoj vlasti, a Senat u Veneciji medijator njihovog odnosa. Većini lokalnog plemstva je više odgovarala carska vlast koja u njihovim gradovima ne bi mogla biti provediva jer im je bilo jasno da car nema toliku moć i toliko jak birokratski aparat kojim bi integrirao stanovništvo u svoj dominij, dok je Francuska izgradila sustavniji centralizam i birokraciju koja bi mogla lakše obuzdati samosvijest lokalnog plemstva.⁶⁴

Mletačke su trupe, uglavnom sastavljene od velikog broja paravojsne snage, uspjele preuzeti Padovu od carske vojske 17. srpnja 1509. te u ranom kolovozu zarobiti Francesca Gonzagu koji se bio uputio zauzeti utvrdu Legnago.⁶⁵ Maksimilijanove su trupe na čitavom osvojenom teritoriju vodile pravu muku jer nisu bile dovoljno jake i sposobne održati kontrolu i nisu uspjele zauzeti čitavu Furlaniju te se tako spojiti s glavninom vojske da zauzmu Treviso, stoga je Maksimilijan 10. kolovoza odlučio napasti Padovu.⁶⁶ Ovoga su puta Mlečani imali vojsku od 14000 vojnika lakog pješništva te oko 1000 ostalih vojnika, većinom teškog pješništva i arkebuzera, što je potpomognuto i s par stotina plemića kojima je cilj bio podignuti moral građana i pokazati neprijatelju da u Padovi još uvijek postoji venecijanska politička svijest. Francuska je vojska došla u pomoć carskoj, no među samim koordiniranjem vojske postojali su problemi zbog drukčijeg jezika i ratne prakse, a uz to je carskoj vojsci iz nasljednih zemalja istjecao ugovor dok je plaćenicima došlo vrijeme za isplatu službe što je na kraju podmirio Luj. Početkom listopada Maksimilijan je odlučio raspustiti opsadu Padove. Mlečani su uspješno preuzeli Vicenzu, a Alfonso d' Este je okupirao veliku površinu nizine

⁶³ Isto, str. 93.

⁶⁴ Vidi bilj. 14, str. 163 - 164.

⁶⁵ Vidi bilj. 43, str. 94.

⁶⁶ Isto.

rijeke Po te spaljivao tamošnja sela na što su Mlečani odgovorili poslavši 17 galijskih brodica da ovladaju nizinom, no tako su došli u domet ferarskih topova u prosincu 1509. g. zbog čega su se trebali povući što je za Veneciju bio sramotan poraz.⁶⁷

Maksimilijan je vodio pregovore s Lujem o sljedećoj kampanji protiv Venecije, no problem je ležao u tome što je Maksimilijanu nedostajalo iskusnih trupa i novca za plaćenike, ali je zato uspio postignuti dogovor s Ferdinandom koji mu je obećao poslati trupe na prostor mletačke Terraferme sve dok u potpunosti ne pokori teritorij Furlanije i Gorice, a zauzvrat se složio s Ferdinandovom željom da on može upravljati Kastiljom dok Karlo (budući Karlo V.) ne napuni 20 godina.⁶⁸ Sljedeća je kampanja protiv Venecije započela u svibnju 1510. kada je francuska vojska, predvođena kapetanom Chaumontom, krenula prema Veneciji dok je Alfonso d' Este krenuo iz doline rijeke Po prema sjeveru, a carska vojska, pod vodstvom Rudolfa von Anhalta, iz Verone udruživši se s francuskom vojskom. Mletačku je vojsku predvodio Gianpaolo Baglioni, jer je da Pitigliano preminuo nekoliko mjeseci prije, a Republika je slijedila strategiju izbjegavanja izravnog sukoba i obrana same Venecije pozicioniranjem vojske u Padovu i Treviso. Vojska lige je uspjela zauzeti Vicenzu i većinu doline rijeke Po koja je još bila pod vlašću Mlečana, ali nisu uspjeli zauzeti kontrolne točke koje su spajale Veneto s alpskim prolazima, da bi Maksimilijanu stiglo pojačanje iz njemačkih zemalja, jer su naišli na veliki otpor lokalnog stanovništva.⁶⁹ U ranom kolovozu je dio francuskih trupa dezertirao što je mletačkoj vojsci dalo motivaciju za napredak uspjevši osvojiti sav teritorij prema zapadu do Vicenze, uključujući i nju samu, te su tako krenuli i prema Veroni gdje se nalazila carska i španjolska vojska, no taj je napad bio odbijen. Zbog izrazito lošeg stanja u vojsci⁷⁰ Ferdinand je odlučio u listopadu povući svoje trupe natrag u Napulj jer nije vidio smisao daljnje kampanje.⁷¹

Nakon bitke kod Agnadella postalo je očito da liga ima krupnih problema, ponajprije što je ovisila o francusko-carskom odnosu, a ostale su države bile podređene jer su ovisile o francuskoj vojsci, dok se Španjolska najviše koncentrirala na preuzimanje luka na jadranskoj obali koje su bile u rukama Mlečana.⁷² Julije II. je ostvario svoj cilj zauzimanja Romagne, ali cijena je bila ta da je sada Francuska postala dominantna država što mu se nikako nije svidjelo jer bi kad-tad došao trenutak da pristane na ustupke koji bi ga podredili francuskom kralju.

⁶⁷ Vidi bilj. 43, str. 94 - 95.

⁶⁸ Isto, str. 96.

⁶⁹ Isto.

⁷⁰ Smrt Rudolfa von Anhalta i istjecanje ugovora Ericha von Braunschweiga u listopadu.

⁷¹ Vidi bilj. 43, str. 97.

⁷² Vidi bilj. 14, str. 164.

Cilj je bio protjerati ga na drugu stranu Alpa, ali zbog vojne slabosti nije mogao lako napustiti ligu iz čega se vidi da je politički problem Poluotoka potonuo u duboku europsku kaljužu. Kap koja je prelila čašu je bila situacija s Alfonsom d' Este (vjeran Lujev saveznik) koji je prekršio sporazum s papom o zabrani proizvodnje soli što je narušilo papinsku ekonomiju. Ekskomunikacija se pretvorila u ratni sukob koji je izazvao Luja na reakciju pomogavši Ferrari, a Ferdinandovu naklonost je zadobio davši mu investituru na Napulj.⁷³ Neposredna metoda slabljenja francuskog utjecaja se vidjela u vrbovanju Švicaraca preko Matthiasa Schinnera, biskupa švicarskih kantona, dijela Savoje i Milana, da urgira u kantonima za službu švicarske vojske Papinskoj Državi, što je i postigao ishodom da će kantoni pružiti 6000 vojnika za papu te da neće surađivati s papinim neprijateljima. No, švicarski su se plaćenici, nedugo nakon dolaska u Papinsku Državu, vratili natrag u švicarske kantone zbog izgladnjelosti, pljačkajući i paleći pri povratku sve na što su naišli, a to je razljutilo papu te ih je odbio platiti.⁷⁴

Nakon toga se okrenuo Veneciji koja mu je formalno prepustila svoje posjede u Romagni koje je on nakon Agnadella svakako osvojio.⁷⁵ Osobno je krenuo prema Bologni, a stiglo mu je mletačko i španjolsko pojačanje. U siječnju 1511. je odlučio napasti tvrđavu Mirandolu, čija se gospodarica stavila pod Lujevu zaštitu, što je i postigao krajem mjeseca te je spriječio vojsku da opljačka taj grad-utvrdu, vjerojatno jer je htio zadobiti povjerenje mještana te iskazati svoj duhovni karakter. Papinsko-mletačka vojska se povukla u Ravennu kada je dobila vijest da Luj napreduje prema Bologni. Kada je stigao napravio veći pokolj stanovništva nego što je ikada bio počinjen u Milanu, ali nije nastavio prema Rimu.⁷⁶ Mlečani su da Pitigliana nadomjestili Gianpaolom Baglionijem što je, de facto, bio znak slabosti same Republike jer je Baglioni bio kondotijer, a ne osoba sa sposobnostima koje je trenutna situacija zahtijevala. Republika se opet odlučila za taktiku obrane same Venecije dok je prostor Terraferme podlegao pljački i paležu carsko-francuske vojske. No ipak je najdramatičnije bilo u Furlaniji gdje je Maksimilijan uspio održavati privid vrhovništva uz pomoć 400 francuskih vojnika, a kroz samu su regiju bile oformljene mnoge frakcije seljaka u pobunama protiv ili za antimletačku koaliciju, izbile su pobune seljaka protiv obližnjih kaštelana te su uslijedili potres i epidemije koje su desetkovale već iscrpljeno stanovništvo. U listopadu 1511. je Maksimilijan čak i uspio urediti situaciju u Furlaniji te je opsjeo Treviso,

⁷³ Isto, str. 166.

⁷⁴ Vidi bilj. 43, str. 97 - 98.

⁷⁵ Vidi bilj. 14, str. 166.

⁷⁶ Vidi bilj. 43, str. 98 - 99.

no zbog odustajanja francuske vojske, protiv koje se sada i službeno opredijelio papa Julije II., morao se povući u Veronu i dalje, što je omogućilo Republici da oslobodi dio doline rijeke Po i veliki dio Furlanije, sve osim tvrđave u Gorici.⁷⁷

Zahvaljujući interesima Julija II. prestanak diplomatske izolacije Mletačke Republike je doveo do restauracije moći Senata, što u unutarnjoj, što u vanjskoj politici te su tako počeli vraćati svoju moć, a proporcionalno tome i izgubljeni teritorij Terraferme. Napredovanje i sposobnost francuske vojske su se pokazali autodestruktivnima jer su time svoje saveznike pretvorili u svoje neprijatelje iz razloga što su i Carstvo, i Španjolska, kao države van Poluotoka, težile predominaciji, jednako kao papa i Mlečani. Diplomatski čvor, koji je nastao 1494., sada je postao bezizlazna situacija koja će potrajati sve do 1559., no zaleđe Venecije će patiti sve do 1516. kada će Francuska voditi najjaču riječ u međudržavničkim odnosima.

3. 2. Rat Svete lige

Animositet između Julija II. i Luja XII. je rastao što je čak rezultiralo saborom prelara, doktora i učenjaka francuskog kraljevskog parlamenta koji su u rujnu 1510. opravdali Lujev napad na Papinsku Državu te su se zalagali za crkveni koncil koji bi opovrgnuo vlast Julija II. Taj koncil je započeo u studenom 1511., ali se zbog političke situacije selio u Milano, Asti i Lyon gdje je neslavno završio. Pogreška je bila u tome što se klimavi, sada već de facto nepostojeći Cambraiski savez, okrenuo u papinu korist, koji je uspio pridobiti Henrika VIII. i Ferdinanda. Na sastanku u Lateranskoj palači u listopadu 1511. stvorio se antifrancuski savez poznat kao Sveta liga s ciljem istjerivanja francuskih „barbara“ s Poluotoka.⁷⁸ U samom nazivu je istaknuto da će savez djelovati u korist Papinske Države. U papinskoj paroli „van s barbarima“ je kontradiktorno upravo to što se Francuze moglo istjerati samo uz vojnu pomoć drugih „barbara“-Španjolaca, koji su već definitivno ovladali jugom, a nisu htjeli stati s ekspanzijom sve dok ne postignu teritorijalno-ekonomsku i diplomatsku predominaciju.

Guiccardinijev tekst pomno govori o tadašnjoj svijesti ljudi o sklapanju Svete lige i njezinih mogućih posljedica te o neizlaznoj situaciji svih država na Poluotoku: „*Ova konfederacija, koju je prvosvećenik stvorio u ime oslobađanja Italije od barbara, potakla je različita tumačenja u dušama ljudi, ovisno o razlikama njihovih sklonosti i duha. Jer su*

⁷⁷ Isto, str. 102 - 103.

⁷⁸ Vidi bilj. 14, str. 166 - 169.

mnogi poneseni sjajem i prijatnošću imena uznosili do neba tako uzvišeni naum, nazivajući ga plemenitim zavjetom, koji je jednako promišljen koliko i velikodušan, budući da je svojom umješnošću pokrenuo oružje barbara protiv barbara; zbog čega će, kad jedan dio bude protjeran, biti vrlo lako talijanskim oružjem protjerati i drugi, već oslabljen i pokoleban dio. Drugi, pak, uzimajući u obzir možda samu bit stvari i ne dozvolivši da ih zaslijepi sjaj imena, plašili su se da bi ratovi započeti s namjerom oslobađanja Italije od barbara mogli mnogo više nauditi vitalnom duhu tog tijela, nego što su škodili oni koji su započeti javnim priznanjem i otvorenom namjerom da je podjarme; i da je više nepromišljeno negoli oprezno nadati se da će talijansko oružje, koje baš ne rese snaga, disciplina, ugled, bez uglednih vojskovođa podložnih volji njihovih pretpostavljenih, biti dovoljno da protjera iz Italije pobjednika, kojemu, kad bi mu uzmanjkala sva ostala sredstva, ne bi nedostajalo sposobnosti da se ujedini s pobijeđenima radi zajedničkog uništenja svih Talijana. I treba se mnogo više bojati da će ovi novi pokreti dati priliku novim narodima da opljačkaju Italiju, nego se nadati da će, ujedinjavanjem pape s Venecijom, uspjeti ukrotiti Francuze i Španjolce."⁷⁹

Luj XII. se zaista našao u teškoj situaciji jer nije imao saveznike, stoga je odlučio napasti direktno u Romagnu; papi su švicarske trupe krenule u pomoć, no francuski ih je kralj uspio podmititi te su se vratili na drugu stranu Alpa. Upravitelj Napulja, Raimondo di Cardona, je predvodio snage Svete lige u ne baš uspješnim akcijama u Romagni, a novi je francuski vojni zapovjednik, dvadesetdvo godišnji Gaston de Foix, odlučio pokoriti Bolognu nakon koje bi udario direktno na Rim.⁸⁰ Početkom veljače 1512. je poslao pojačanje u Bolognu što je natjeralo papinu i španjolsku vojsku na povlačenje bez ikakvog sukoba. No, iz toga je razloga Republika zauzela Bresciu i Bergamo jer su lokalni plemići velikog ugleda uspjeli podići pobunu protiv francuske vojske, a pobuna se prelila na Lodi, Cremu i Cremonu.⁸¹ De Foix je odgovorio na način da je munjevitom brzinom stigao do Brescie 17. veljače jer je Francesco Gonzaga od Mantove dopustio francuskoj vojsci prolaz kroz Mantovu. U noći s 18. na 19. veljače de Foix je, s oko 6500 vojnika, opsjeo slabo zaštićenu Bresciu čiji su se stanovnici odbili predati te je potom uslijedio pokolj nekoliko tisuća civila, a u obrani grada su i srčano sudjelovale žene.⁸² Opsada i pad Brescie se u historiografiji smatra jednim od najkrvavijih pokolja tijekom Talijanskih ratova. Cilj mu je bio izazvati Cardonu u direktnu borbu, što Svetoj ligi nije odgovaralo. Naime, vojska lige je znala da nije dovoljno

⁷⁹ Isto, str. 169.

⁸⁰ Isto.

⁸¹ Vidi bilj. 43, str. 105.

⁸² Isto.

moćna za otvoreni konflikt pa su se odlučili na taktiku strateškog povlačenja i obrane kako bi zadobili na vremenu da se engleska vojska grupira i napadne sjever Francuske čime bi se francuska vojska raspršila na geografski širokom području. Naposljetku je de Foix stigao do Ravenne od čije obrane snage lige nisu mogle odustati jer se radilo o posljednjoj točki koja je branila samo srce Papinske Države.⁸³

Bitka kod Ravenne je započela na Uskrs 11. travnja 1512., a sami su sudionici bili svjesni da će se raditi o bitci epskih razmjera. Liga je bila svjesna da su francuske snage nadmoćnije za oko 10000 ili više vojnika. Liga, sastavljena od papinske i španjolske vojske, je zauzela poziciju južno od Ravenne, tj. dio desne obale rijeke Ronco gdje se nalazio nasip dovoljno velik da primi svu vojsku i podrži protok vojske te su također iskopali dugi rov. Artiljerija je bila postavljena na samom kraju rova do koje su se nalazili vagoni za opskrbu, a ostatak je vojske (teška i laka konjica, arkebuzeri i laka pješadija) bio raspoređen za napad. De Foix je pontonskim mostom prešao na desnu obalu rijeke te je na prvu crtu postavio artiljeriju koja se nalazila i na lijevoj obali rijeke, uperena prema desnoj obali, nakon koje je slijedila teška konjica, tri velike skupine francuske, carske i talijanske pješadije, a s lijeva je postavio laku konjicu i strijelce pokraj kojih se opet nalazio veći broj ferrarske artiljerije.⁸⁴ U okršaju teškog konjaništva obiju vojski, španjolska je bila slabije istrenirana i koordinirana, no kod pješadije je bilo drukčije jer, kada je Francuska krenula u napad, naišla je na veliki otpor arkebuzera i pretrpjela gubitke želeći uništiti barijeru opskrbnih vagona. U jednom se trenutku pješaštvo obiju strana našlo u okršaju na što je francuska teška konjica pomogla svojem pješaštvu i tako nadvladala ligu i prešavši dalje u njihove redove eliminirajući sve pred sobom.⁸⁵

Bitka kod Ravenne se, uz Agnadello, smatra jednom od krvavijih bitaka tijekom talijanskih ratova čiji broj poginulih iznosi od oko 10000 do oko 20000. Sveta liga je izgubila više vojnika od francuskih snaga, ali je francuska vojska izgubila važne zapovjednike kao što su Gaston de Foix, Yves d' Alegre i njegov sin te mnogi drugi plemići koji su krenuli u rat kao konjanici, dok su snage Lige izgubile Pedra Navarra koji je, doduše, samo bio zarobljen. Nije lako dati konačan zaključak tko je glavni krivac za gubitak Lige: loše rukovodstvo ili snažna ferrarska artiljerija s francuskom teškom konjicom. Tijekom okršaja su vrata Ravenne bila probijena te je francuska vojska krenula u pokolj i pljačku stanovništva što Luj i njegovi

⁸³ Vidi bilj. 14, str. 169 - 170.

⁸⁴ Vidi bilj. 43, str. 106 - 107.

⁸⁵ Isto.

generali službeno nisu ni dopustili, ni zabranili, ali su htjeli da na taj način vojnici dobiju zadovoljštinu i novac,⁸⁶ a Mletačka se Republika koncentrirala samo na obranu grada Venecije, tj. političkoj je eliti prije svega bilo stalo zaštititi svoj novac, odnosno nisu sudjelovali u direktnoj bitci Lige na strani pape i Španjolske. Francuzi su odnijeli Pirovu pobjedu jer im je sada nedostajalo vojne snage kojom je trebalo braniti osvojenu Romagnu, Lombardiju i samu Francusku jer su snage trebale biti raštrkane na velikom području.⁸⁷ Opasnost se pokazala istinitom nakon što je Henrik VIII. napao samu Francusku, a potkraj lipnja 1512. je u Lombardiji izbila pobuna što je potaknulo vojsku na povlačenje.⁸⁸ Francuska vojska je, s namjesnikom La Palisseom, tijekom povlačenja palila sve za sobom, a papa je uspio povratiti Romagnu.⁸⁹

Raspadom „barbarske“ vlasti u Milanskom Vojvodstvu došlo je do velikih nesuglasica među članovima Svete lige jer nisu mogli postići dogovor oko granica Vojvodstva te oko toga tko će njime vladati i koja će država dobiti koji dio teritorija. Okidač za sljedeće sukobe je postala odluka Julija II. o pripojenju Parme i Piazenze u listopadu 1512. Reggio se sam predao Juliju u ranom srpnju.⁹⁰ Republika je zahtijevala povratak čitavog teritorija koji je držala prije 1509. što se sukobljavalo s ciljevima Maksimilijana koji je htio Bergamo, a nitko od članica Lige, kao ni Milano, nije podržavao papinu aneksiju Parme i Piacenze.⁹¹ Nesuglasice Julija i Ferdinanda su ležale i u tome što Julije nije htio nastaviti financirati španjolsku vojsku jer je francuska opasnost nestala, a Ferdinand je bio svjestan da nije poželjan na Poluotoku zbog straha od predominacije,⁹² što se pokazalo djelomičnom opasnošću tijekom političkog restrukturiranja Firence. Cardona je u ime Svete lige krenuo prema Firenci, iako je vodio samo španjolsku vojsku od oko 5000 ljudi s pratnjom papinog delegata kardinala Giovannija de' Medicija. Dana 28. kolovoza 1512. su stigli do grada Prata koji se odbio predati te su ga pokorili i počinili veliki pokolj što je izazvalo paniku u Firenci. Tamo se grupa aristokrata pobunila protiv republikanskog uređenja te su prije dolaska Španjolaca uspjeli podčiniti osobe sklone republikanizmu. Tadašnja klima firentinske unutarnje politike je bila slična onoj za vrijeme pohoda Karla VIII. 1494. kada je oligarhijski sloj ušao u sukob s despotskim de' Medicijima. Nekoliko dana nakon toga u Firencu je stigao Giuliano de' Medici, brat kardinala Giovannija, koji je proglašen vladarom Firence pod

⁸⁶ Isto.

⁸⁷ Vidi bilj. 14, str. 170.

⁸⁸ Isto.

⁸⁹ Vidi bilj. 43, str. 110 - 111.

⁹⁰ Isto, str. 116.

⁹¹ Isto, str. 118.

⁹² Isto, str. 116 - 117.

španjolskim protektoratom što je podrazumijevalo da Firenca, uz Luccu i Sienu, treba isplaćivati novac Cardoni osobno kao i njegovoj vojsci.⁹³ Za vojvodu Milana je odabran Ludovicov sin Massimiliano kojeg je odgojila Margareta Austrijska u Flandriji. Krajem prosinca 1512. je stigao u Milano, no ubrzo se pokazao kao nesposoban vladar.⁹⁴

San o istjerivanju barbara se rasplinuo jednako brzo kao što je i bio zamišljen iz razloga što je druga barbarska država iznjedrila pobjedu Talijanima i postavila glavni imperativ u određivanju međudržavnih odnosa. Radi se ponajprije o ponovnom postavljanju de' Medicija na čelo Firence, ali i o budućim raspravama oko podjele teritorija. Postavljanjem propapinskih i prošpanjolskih de' Medicija francuska je politika izgubila važan oslonac za provođenje svojih političkih interesa kojega je imala u oligarhijskoj vlasti grada.

3. 3. Francusko-mletački savez

Politički čvor nekada slavnih talijanskih država se sada počeo još više petljati jer su jedni barbari bili zamijenjeni drugima. Julije II. je i dalje htio ostvariti ono što je već odavno postalo neostvarivo: Apeninski poluotok prepustiti na upravljanje talijanskim državama, bez europskih monarhija, te donijeti ravnotežu između tih istih talijanskih država.

Za protjerivanje Španjolaca bilo je logično sklopiti savez s Francuzima, no politička dosljednost, zbog nedavnih ratova, to nikako nije mogla dopustiti, stoga se Julije II. okrenuo caru Maksimilijanu i Mletačkoj Republici s kojima bi zajedno mogao krenuti u akciju. Problem je ležao u Maksimilijanovim pretenzijama na sjevernotalijanski teritorij na koji je pretendirala i Venecija, a dio toga je sada bio vraćen pod Milansko Vojvodstvo kojim je upravljao Massimiliano Sforza. Car je također tražio direktnu vlast nad Veronom i Vicenzom što Senat u Veneciji nikako nije htio dopustiti.⁹⁵ Zbog straha da opet ne postane plijenom europske politike, ili od udruženja Carstva i Papinske Države, Senat se odlučio na stupanje u kontakt s Lujem XII. u ožujku 1513. jer su Maksimilijan i Julije II. već u studenom 1512. sklopili savez kojim je papa caru obećao teritorij koji je već trebao dobiti ratom Cambraiske lige. Mletačko-francuskim sporazumom je Luj XII. trebao dobiti natrag Milansko Vojvodstvo, Asti i Genovu, a Venecija teritorij koji je držala prije rata Cambraiske lige.

⁹³ Isto, str. 117 - 119.

⁹⁴ Isto.

⁹⁵ Vidi bilj. 14, str. 171.

Julije II. je umro u veljači 1513. prije sklapanja francusko-mletačkog saveza, a novoizabrani papa je bio kardinal Giovanni de' Medici koji je uzeo ime Lav X.⁹⁶ On je brzo osjetio posljedice politike bivšeg pape jer su Francuska i Španjolska potpisale primirje u kojemu je istaknuto da se dvije monarhije više neće sukobljavati s one strane Alpa, što je Lavu X. bio veliki udarac jer je izgubio dva potencijalna saveznika koja je mogao koristiti jednog protiv drugog ili oba zajedno protiv trećeg neprijatelja, tj. dogovoriti se s trećim političkim subjektom da udruženo napadne matični teritorij jedne od dvije monarhije. Španjolska je krenula u akciju protiv Francuske jer se pouzdala u carsku, papinsku i englesku pomoć, koja je bila neefikasna, te se stoga odlučila na primirje s Francuskom jer je to bilo bolje rješenje od uvijek neizvjesne pomoći saveznika. Uz to, Julije II. je uspio ojačati položaj papinstva u zapadnoj Crkvi te je uspio ojačati samu unutarnju državnu strukturu Papinske Države, ali, zbog korištenja vojnih i dvostrukih diplomatskih odnosa, promijenilo se generalno shvaćanje uloge pape i njegove države. Naime, od Aleksandra VI. na dalje pontifikate su obnašali određeni pape koji su htjeli promaknuti interese svojih obitelji i sebe što im je smanjilo ugled vjerskog prvaka, a u prvi plan je došla svijest o papi kao svjetovnom vladaru koji se bavi zamršenom diplomacijom i vojnim akcijama.⁹⁷ Konkordati su gubili na važnosti jer su novi pape tražili drukčije sporazume. Francuska i Španjolska su kroz razvijeni i kasni srednji vijek znali arbitrirati u papinu korist jednako kao i papa u njihovu, pogotovo u pitanju Napulja kada je papa odlučivao tko ima veću prednost nasljeđivanja napuljskog prijestolja te je tako u 13. st. odlučeno da Anžuvinci dođu na prijestolje. Ta je plemićka obitelj francuskog podrijetla, ali napuljska se grana od 13. st. izdvojila kao zasebna dinastija te se problem pojavio upravo krajem 15. st. kada je Ferrante Aragonski svome nezakonitom sinu Alfonsu htio ostaviti državu, što je Karla VIII. potaknulo na akciju uz ostale razloge koji su navedeni u 3. poglavlju ovog rada.⁹⁸ Prijetnja papinskom suverenitetu je ležala u opasnosti da jedan vladar kontrolira sjever i jug Poluotoka jer bi time papi nestalo manevarskog prostora za ekonomski napredak ili diplomatske poduhvate zbog čega je došlo do rata koji se u tom trenutku činio kao najefikasnije rješenje.⁹⁹ To sve je dio razloga koji su doveli do reformacije zapadnog kršćanstva, a sukladno tome i katoličke konfesionalizacije.

Primirjem dvije monarhije francuski je kralj dobio veliki prostor za vojno-političko djelovanje za ponovno preuzimanje Milanskog Vojvodstva kojim je mladi vladar

⁹⁶ Isto, str. 171 - 173.

⁹⁷ Shaw, Christine. *Italy and the European Powers; The Impact of War, 1500 - 1530.*, Koninklijke Brill NV, Leiden, 2006., str. 107.

⁹⁸ Isto, str. 109.

⁹⁹ Isto, str. 109 - 112.

Massimiliano Sforza vladao krajnje nesposobno jer je zahtijevao velike radne obveze te carine i različite fiskalne namete.¹⁰⁰ U proljeće 1513. francuska i mletačka vojska su udarile na Milansko Vojvodstvo. Luj je okupio oko 17000 vojnika, a Massimiliano oko 13000, dok je d' Alviano dobio zapovijed da napadne Vojvodstvo samo ako se Španjolci direktno uključe u sukob. Obje su države napredovale sa zapada i istoka kidajući Vojvodstvo, ali postojao je problem vojne prisutnosti Švicaraca u okolnim tvrđavama Milana.¹⁰¹ Francuski kontingenti i švicarska regularna vojska su se sukobile kod Novare početkom lipnja 1513. iz razloga što je Švicarska, zbog francuskog nepoštivanja sporazuma i plaćanja, zauzvrat zahtijevala Milansko Vojvodstvo. Bitke su se održale na močvarnom terenu punom grmlja i malih brežuljaka gdje nikako nije bilo lako manevrirati velikim i teško opremljenim formacijama. Švicarska je vojska brojala oko 8000 vojnika od čega je bilo malo artiljerije i lake konjice dok je većina bila lako pješništvo koje se borilo u velikim redovima čime su uspjeli nadjačati veću francusku vojsku. Švicarci su sada kontrolirali Milano u ime M. Sforze. Kasnije se pridružila i Španjolska koja je krenula u smjeru Milana i u smjeru Genove što je rasteretilo švicarske postrojbe koje su čak krenule i prema Pijemontu pljačkajući sve na što su naišli. Na francuskom je tlu Henrik VIII. osvojio Therouanne i Tournai, a u kolovozu su Švicarci upali i u Burgundiju.¹⁰² Sada su španjolske i carske postrojbe prolazile kroz čitav Veneto pljačkajući i paleći privatne posjede mletačkih plemića tako da se sami dim mogao vidjeti iz Venecije, a bilo je i slučajeva dodatnog poniženja kada su španjolske snage namjerno i nestrateški koncentrirale artiljeriju na samu Veneciju. Mletačka se vojska opet pozicionirala u Treviso i Padovu te je jednom prilikom htjela suziti španjolsku vojsku koja se povlačila prema zapadu, no pokušaj je rezultirao d' Alvianovim gubitkom kod Vicenze 7. listopada koja je sada bila u carsko-španjolskim rukama. Tijekom jeseni 1513. Krsto Frankopan (bivši mletački kondotijer) je u carevo ime pljačkao i uništavao područje Furlanije te je uspio zauzeti sve kontrolne točke osim tvrđave Osoppo, ali d' Alviano je uspio do ožujka 1514. povratiti sav teritorij koji je Frankopan okupirao, osim Gradišća i Marana.¹⁰³ Rat na području Terraferme se nastavio tijekom ljeta 1513. i sve do zime 1514.; Cardona je imao velikih problema u opskrbi jer su konvoji bili pod sustavnim napadom mletačkih seljaka iz zaleđa gradova. Mletačka je vojska pod zapovjedništvom Renza da Cerija ušla u sukob sa španjolsko-milanskim kontingentima pod zapovjedništvom Prospera Colone kada je ovaj drugi, uz

¹⁰⁰ Vidi bilj. 14, str. 176.

¹⁰¹ Vidi bilj. 43, str. 121.

¹⁰² Isto, str. 121 - 124.

¹⁰³ Isto.

pomoć Cardone, htio zauzeti Bresciu gdje je bio poražen, a obje su se strane povukle do Padove, odnosno do Verone.¹⁰⁴

Papa se bojavao za vitalne interese svoje države iz razloga što, sve dok prekoalpski politički subjekti vladaju dijelom Poluotoka, neće biti mira i jedan će uvijek težiti prevlašću. Cilj je bio trajno istjerati Francusku iz Milana i Španjolsku iz Napulja, a uz to i provesti trgovačko-političke interese obitelji de' Medici s obzirom da članovi iste obitelji vladaju Firentinskom Republikom i sjede na papinskom prijestolju; jedna od ideja je bila čak ta da Giuliana de' Medicija postavi na napuljsko prijestolje.¹⁰⁵ Situacija je bila i djelomično složena jer, gledajući interese Papinske Države, Francuska je zajedno sa svim ostalim državama bila prijatelja, ali je za Firencu bila podobna zbog medičejskih bankarskih produžnica i zbog krupnih trgovaca koji su obavljali svoje poslove po čitavoj Francuskoj. Čitava je 1514. prošla bez velikih sukoba, oni su se samo događali u zaleđu Venecije između carske vojske i manjih španjolskih kontingenata, s jedne strane, koji su držali nekoliko utvrda, i Venecije koja ih je pokušala uzeti natrag.¹⁰⁶ Prava se bitka vodila na diplomatskom polju. Naime, Ferdinand je svakako htio istjerati Francuze, a Milansko Vojvodstvo dati na upravljanje njegovom istoimenom unuku, a Venecija je stajala kao opreka u ostvarenju toga cilja, stoga je podržavao carsku politiku na Terrafermi. Uz to, Luj XII. je Milansko Vojvodstvo mogao koristiti kao miraz njegove mlađe kćeri Renee, zbog čega su dva vladara sklopila politički brak između Renee i mladog Ferdinanda.¹⁰⁷ Početkom siječnja 1514. umrla je Lujeva supruga Ana te je odlučio opet stupiti u brak i to s Marijom, sestrom kralja Henrika VIII., čime su Engleska i Francuska ušle u savez koji je bio službeno potpisan u kolovožu.¹⁰⁸ U ugovoru je stajalo da će se oba vladara potruditi da Milano, Asti i Genova opet prijeđu u francuske ruke što je izazvalo strah kod Lava X. Taj je savez bio posljedica lošeg englesko-španjolskog saveza u kojemu je Španjolska gledala samo svoj interes, a saveznika tretirala kao oruđe za ostvarivanje vlastitih političkih planova. Ferdinand je bio nezadovoljan englesko-francuskim savezom jer je Marija trebala postati supruga njegovog nećaka, budućeg Karla V.¹⁰⁹

Franjo I. je u siječnju 1515. postao novi kralj Francuske jer je Luj umro. Odmah je izvršio pritisak na Lava X. da ga podrži u njegovim ekspanzionističkim planovima, a uz to mu je još pomogao i profrancuski vladar Firence Giuliano de' Medici, koji je imenovan vrhovnim

¹⁰⁴ Vidi bilj. 43, str. 124.

¹⁰⁵ Vidi bilj. 14, str. 176.

¹⁰⁶ Vidi bilj. 43, str. 125 - 126.

¹⁰⁷ Isto, str. 125.

¹⁰⁸ Isto.

¹⁰⁹ Vidi bilj. 14, str. 179 - 180.

zapovjednikom papinske vojske. Francuska je, prema navođenju N. Machiavellija, držala sigurnu pobjedu u svojim rukama zbog saveza s Engleskom, primirja s Karlom (tada upravitelj Flandrije) i pune državne blagajne, a jedini jaki suparnik je bila švicarska vojska koja je kao zajam za neisplatu novca zahtijevala Milano.¹¹⁰

Brzo se stvorio antifrancuski savez predvođen Massimilianom Sforzom i Genovom, ali temeljen na vojnoj moći švicarske vojske. Genova je tijekom ljeta 1515. odlučila preći na francusku stranu. Mlečani su svoju vojsku pozicionirali u Lodi i po dijelu Padske nizine, a Franjo je napredovao sve do Marignana (drugi naziv je Melegnano), nedaleko od Milana. Bitka je započela 13. rujna. Švicarska se vojska većinom sastojala od lakog pješastva koje je bilo izrazito slabo opremljeno te je imalo u cilju da brzim djelovanjem odvoji francusku vojsku u tri dijela što je i djelomično polazilo za rukom jer se radilo o brežuljkastom terenu punom grmlja gdje je bilo skoro pa nemoguće manevrirati velikom teško opremljenom vojskom, a uz to je padala noć te su vojske spavale na polju, jedna blizu druge. Te je večeri Franjo poslao pismo d' Alvianu u kojem je zatražio pomoć. Sljedećeg se jutra bitka nastavila tako što je Franjo rasporedio vojsku u tri krila koja su skoro bila pogažena, no baš je u taj trenutak stigao d' Alviano čijim su pojačanjem izvojevali pobjedu.¹¹¹

Procjenjuje se da je bitka odnijela oko 16500 života, među njima i neke francuske zapovjednike kao La Tremoillea i Francoisa de Bourbona, a sam je Franjo nekoliko puta bio pogođen kopljem; čvrst oklop ga je uspio spasiti. Potom je Franjo uspio pokoriti, predajom ili kratkom borbom, preostale utvrde Vojvodstva, Massimiliano je otišao u francusko zarobljeništvo, a Franjo je 11. listopada 1515. svečano ušao u Milano. Uspio se nagoditi sa Švicarcima tako da im je dao visoku odštetu i dobio pravo da unajmi njihovu vojsku kad god se pojavi potreba za obranom Milana ili Francuske. Španjolska i papa nisu poslali nikakvu pomoć Milanu jer nisu bili dovoljno spremni, a uz to je papa bio neodlučan. Franjo je uzeo Firencu i Papinsku državu pod svoju zaštitu, a papa se obvezao štiti Vojvodstvo za Franju.¹¹² Lav X. mu je prepustio Piacenzu i Parmu, obećao da će vojvodi od Ferrare vratiti dio teritorija te da francuski monarh ima pravo oporezivati kler u Francuskoj i sam birati biskupe, opate i prelate čime je papa u potpunosti izgubio utjecaj na Crkvu u Francuskoj.¹¹³ Sljedeći je korak za Franju bila restauracija francuske vlasti u Milanu na način da je državni senat u siječnju 1516. bio sastavljen samo od francuskih podložnika koji bi provodili kraljevu volju te se

¹¹⁰ Isto, str. 180 - 182.

¹¹¹ Vidi bilj. 43, str. 129.

¹¹² Isto, str. 129 - 131.

¹¹³ Vidi bilj. 14, str. 184.

obvezao štititi čitavo Vojvodstvo nakon što su stanovnici od njega zahtijevali milost zbog pobuna. Za vrhovnoga je zapovjednika Vojvodstva postavio Charlesa de Bourbona s većim brojem vojnika koji bi trebali pomoći Veneciji i braniti regiju od potencijalnog napada nezadovoljnih Švicaraca.¹¹⁴ Naravno, radilo se o stoljetno ustaljenoj formulaciji kojom bi vladar prisilio stanovništvo da mu iskaže vjernost jer je prema srednjovjekovnoj tradiciji vladar bio Božji namjesnik, stoga je pobuna protiv vladara ujedno i pobuna protiv Božjeg poretka. Genova mu je u listopadu 1516. g. odala vjernost te je umjesto dužda na čelo državnih struktura bio postavljen lokalni frankofil Ottaviano Campofregoso, dok se ostale državne institucije nisu mijenjale.¹¹⁵

Na samom početku 1516. g. Vojvodstvo se našlo pod napadom Švicaraca i Maksimilijanovih trupa, a najsrčaniji je poticatelj napada bio Henrik VIII. koji je bio zabrinut francuskom težnjom za prevlašću u Europi te je čak i financirao švicarske plaćenike, koje je trebao predvoditi Maksimilijan, da krenu u napad na Vojvodstvo kako bi natjerali francusku vojsku na povlačenje u svoju matičnu državu. On sam bi napao sa sjevera, dok je Maksimilijan imao plan napasti samu Veneciju, no nije imao dovoljno novčanih sredstava za takvu kampanju. Početkom ožujka 1516. g. na sjever Apeninskog polutotoka je dospijelo oko 15000 švicarskih vojnika predvođenih Galeazzom Viscontijem, 10000 španjolskih i njemačkih pješaka s oko 5000 konjanika predvođenih Maksimilijanom te su krenuli na Vojvodstvo, točnije na sami Milano s obzirom da se Charles de Bourbon povukao u Grad jer je smatrao da će lakše dobiti bitku ukoliko se brani sa zidina, a Maksimilijan je smatrao da do bitke neće ni doći jer se nadao pobuni u Milanu. Zanimljivo je da su švicarski vojnici tijekom ovoga sukoba bili ratovali za obje strane. Charles de Bourbon je brzo odbio napad, a Maksimilijanove švicarske trupe su se raspršile čim je stigao novac Henrika VIII. da ih se plati jer im se jednostavno više nije ratovalo.¹¹⁶

Za Veneciju se rat bližio kraju. Naime, zbila su se mnoga neslaganja u njemačko-španjolskoj vojsci koja je ostala u Bresci te koja se nije htjela boriti protiv svojih sunarodnjaka koji su činili francusko-mletačku vojsku pa je bilo jako teško organizirati i napad i obranu. Stoga se Brescia mirno predala u mletačke ruke. Slična je situacija bila u Veroni koja je slijedila primjer Brescie te se u prosincu 1517. predala mletačkom vrhovništvu. Rat koji je za Republiku započeo 1509., uz ogromne gubitke, konačno se priveo kraju. Mnogi

¹¹⁴ Vidi bilj. 43, str. 131.

¹¹⁵ Isto.

¹¹⁶ Isto, str. 132 - 133.

su gradovi Terraferme višestruko promijenili nekoliko vrhovnika dok su ruralna područja trpjela gubitke resursa, novca te ljudskih života pljačkom, novačenjem ili ubojstvima. Vlada u Veneciji se opredijelila na povratak što normalnijeg stanja na tim područjima, tj. nisu htjeli osvetu onima koji su mirno prešli na stranu neprijatelja, nego su ponovno htjeli dovesti red i mir.¹¹⁷ Senatu je postalo jasno da im diplomatska, financijska i vojna moć kopni iz razloga što nisu bili spremni na restrukturiranje državnog sistema po uzoru na Španjolsku ili Francusku. Promjena bi značila dokidanje ustaljene vladajuće prakse kojom bi mnoge obitelji, tj. članovi Velikog vijeća, postale lišene vlasti čime bi se pokrenula lavina pobuna i neslaganja. Želja za ekspanzijom iz 1508. se pretvorila u želju za očuvanjem već postojećeg teritorija, a on će se pokušati očuvati sve do kasnog 18. st. kada je Napoleon raspustio sve mletačke državne institucije koje su svakako došle na rub postojanja. Zbog nemogućnosti teritorijalne ekspanzije i postupnog prebacivanja trgovine na Atlantik, Mlečani su se odlučili na ulaganje u poljoprivredu na Terrafermi čime je počeo proces mletačkog odvajanja od mora. On je započeo već krajem 15. st., ali veću je važnost dobio tijekom 16. st.¹¹⁸ Time se riješio problem opskrbe Venecije prehrambenim proizvodima, ali i opskrbe drvima, iz razloga što su se mnoge močvare isušivale i šume sijekle u korist obradive površine, a proporcionalno je i rasla vrijednost zemljišta.¹¹⁹

Bitkom kod Marignana je trenutačno potvrđena francuska prevlast na Poluotoku, a švicarska je vojska trajno istjerana. Mletačka Republika je bila svjesna, jednako kao i sve ostale države, da je slaba te se odlučila za politiku mira.¹²⁰ Španjolski kralj Ferdinand je umro u siječnju 1516., a naslijedio ga je unuk Karlo koji je već vladao Nizozemskom po ocu Filipu Lijepom. Nakon smrti djeda Maksimilijana početkom 1519. naslijedio je nasljedne habsburške zemlje što je Karla učinilo najmoćnijim vladarom u Europi.¹²¹ Franjo I. je stoga već u kolovozu 1516. s Karlom potpisao mir u Noyonu kojim je Franji potvrđena vlast u Milanu te se odrekao pretenzija na Napulj. Mir je proširen potpisivanjem aneksa u prosincu iste godine kojim se Maksimilijan trajno odriče pretenzija na mletačku Terrafermu koju je htio osvojiti još i prije sklapanja Cambraiske lige 1508.¹²² Franjo I. je uvdio dodatnu opasnost od Karla ako se on okruni za cara Svetog Rimskog Carstva Njemačke Narodnosti te je pokušao podmititi svih sedam izbornika cara. Plan nije uspio te su nadbiskupi Mainza, Kolna

¹¹⁷ Isto, str. 133 - 134.

¹¹⁸ Vidi bilj. 22, str. 386.

¹¹⁹ Isto, str. 387 - 388.

¹²⁰ Vidi bilj. 14, str. 439.

¹²¹ Isto, str. 440.

¹²² Isto, str. 440 i 441.

i Triera s laičkim izboricima Češke, Palatinata, Brandenburga i Saske, uz financiranja obitelji Fugger i Wesler, 28. lipnja 1519. Karla proglasili carem Carstva pod titulom Karlo V.¹²³ Novi car nije težio predominaciji na Poluotoku, no jedini mu je cilj bio otjerati Francuze s njega.¹²⁴

3. 4. Istra za vrijeme Talijanskih ratova

Istra je najveći poluotok na istočnoj obali Jadrana koji obiluje brojnim uvalama, rijekama, poljima, pašnjacima i brdima. Proces mletačkog podčinjavanja obalne Istre s poljoprivrednim zaleđem je bio gotov kroz 15. st., a unutarnji je dio bio pod habsburškim vrhovništvom.¹²⁵ Mletčki se dio Istre u historiografiji naziva *La Provincia dell' Istria*, odnosno Pokrajina Istra,¹²⁶ a obuhvaćala je većinu većih gradova Poluotoka koji su Veneciji bili usputna luka za trgovačke brodove, ali i samo je zaleđe tih gradova bilo važno zbog poljoprivrednog potencijala i drva za mletačko tržište, ponajprije za potrebe Arsenala. Habsburški se dio Istre naziva *Pazinska knežija* prema nazivu u Istarskom razvodu.¹²⁷ Treba imati na umu da je naziv Pazinska knežija uvriježen za jednu od istarskih gospoštija (tzv. Pazinska knežija u užem smislu) koja se tradicionalno davala u najam pazinskom kapetanu, a nekada i drugim zakupnicima. Pazinska knežija u širem smislu je područje unutarnje Istre koje se sastojalo od gospoštija (Pazinska knežija u užem smislu, Lupoglav, Paz, Grdoselo, Kožljak, Kršan i Gologorica) i biskupijskih dobara (dobra Pićanske biskupije i dobra samostana sv. Petra u Šumi).¹²⁸ Dvije su države imale i različite političke sisteme. Habsburškim dijelom su vladale feudalne obitelji ili biskupi, a Knežijom u užem smislu je vladao pazinski kapetan s namjesnikom kao predstavnik područja, skupljač poreza te kao prizivna instancija za Knežiju u širem smislu.¹²⁹ Mletački je posjed imao razvijeniji gradski život: urbana središta su bila nasljednici rimskih municipija na čelu s podestatom (mletački plemić) imenovanim od mletačkog Senata koji je ubirao poreze i daće te provodio volju Venecije; tu su postojali kašteli i *terre*, tj. trgovišta autonomnih prava s polugradskim načinom života; selo na čijem je čelu bio seoski starješina; feudi u vlasništvu patricija.¹³⁰ Sela

¹²³ Isto, str. 442 - 446.

¹²⁴ Isto, str. 446.

¹²⁵ Vrandečić, Josip. Bertoša, Miroslav. *Dalmacija, Dubrovnik i Istra u ranome novom vijeku*, Leykam International, Zagreb, 2007., str. 83.

¹²⁶ Bertoša, Miroslav. *Istra: Doba Venecije (XVI. - XVIII. stoljeće)*, Žakan Juri, Pula, 1995., str. 459.

¹²⁷ Vidi bilj. 125, str. 83.

¹²⁸ Vidi bilj. 126, str. 459 i 460.; vidi bilj. 125, str. 130.

¹²⁹ Vidi bilj. 125, str. 102.

¹³⁰ Vidi bilj. 125, str. 94.

su imala suce *stareje* te su birali župana.¹³¹ Čitava je Istra imala 6 biskupija od kojih je jedino Pićanska biskupija imala središte u Pićnu u Pazinskoj knežiji. Granice biskupija se nisu poklapale s državnom granicom mletačke i habsburške Istre.¹³² Istra je bila od velike strateške važnosti zbog stoljetnog doticaja Osmanlija, Habsburgovaca i Mlečana.¹³³ Dok su prvih dvoje mogli ugroziti samo srce Mletačke Republike, Mlečani su mogli vrlo lako pokrenuti ratnu kampanju protiv Habsburgovaca preko teritorija Istre, a da se ni ne spominje važnost prostora zbog želje za predominacijom Habsburgovaca i Mlečana nad trgovinom Jadranom.¹³⁴ Naseljavanjem novog stanovništva, što će biti objašnjeno kasnije, pojavile su se nesuglasice starosjedilaca i pridošlica u habsburškoj i mletačkoj Istri, ali u ratnim akcijama ih je homogenizirala zajednička želja za oduzimanjem teritorija suprotnog političkog subjekta s ciljem ovladavanja resursima koji su bili od presudne važnosti za opstanak, što je s europskog gledišta objašnjeno u drugom poglavlju ovog rada.

Prvi veliki ratni sukob na istarskom tlu je bio rat Cambraiske lige koji se na tom području očitovao kao gerilsko-pljačkaški zbog sudjelovanja neprofesionalnih seljaka-vojnika koji su imali za cilj ovladati poljoprivrednim dobrima i životinjskim grlima.¹³⁵ Mletačka je vojska uspjela zauzeti čitavu Knežiju od 17. do 21. svibnja 1508., a na samu vijest o dolasku mletačke vojske pazinski je kapetan Johann von Thur napustio Knežiju koju je dao na povjerenje zamjeniku Gasparu Waltersteinu.¹³⁶ Walterstein je uhićen i odveden u Veneciju. Jakob von Thur (sin Johanna von Thura) je s još dva utjecajna građanina odveden u Poreč kao taoc, a svi posjedi, mjesta i utvrde Knežije su potpali pod mletačko vrhovništvo.¹³⁷ Poslije poraza kod Agnadella u svibnju 1509. Mlečani su napustili Lombardiju, Furlaniju, Goričku, Kras i habsburšku Istru zajedno s Rijekom, a početkom lipnja se providur Secondo da Pesaro povukao iz Pazina predavši utvrdi austrijskim vlastima, no ratni sukobi potpuno završili tek 1513.¹³⁸

Osim ratnih razaranja Istru je pogodila i epidemija kuge bubonskog tipa godine 1507. te je trajala 7 godina. Ona je doslovno desetkovala stanovništvo, a izbila je na mletačkom posjedu šireći se prema unutrašnjosti jer je obalni dio Istre presjecan s mnogo trgovačkih

¹³¹ Isto.

¹³² Isto, str. 131.

¹³³ Vidi bilj. 126, str. 456.

¹³⁴ Isto, str. 307 i 456.

¹³⁵ Maja Čutić Gorup, *Protestantizmu Pazinskoj knežiji: odjeci ili pokret?*, doktorski rad, Filozofski fakultet, Zagreb, 2012, str. 67; Miroslav Bertoša, nav. dj., str. 457.

¹³⁶ Isto, str. 68.

¹³⁷ Isto.

¹³⁸ Isto.

puteva te je tamo život općenito intenzivniji, dok u Pazinskoj knežiji protok robe i ljudi nije bio toliko intenzivan.¹³⁹ Uz to, epidemije su se brže širile u nizinskim, vlažnim i vrućim područjima za što je mletačka Istra pravi primjer, a da se ni ne spominje koliko se ona brzo širila na loše obrađenoj zemlji gdje se u poljoprivredi primjenjivao sistem ugra umjesto gnojiva.¹⁴⁰ U historiografiji se kugu može promatrati kao i društveno-demografsku pojavu zbog njezinog efekta na stanovništvo bilo koje lokacije ili područja jer je bila „prekazatelj“ apokaliptičnih scena, tj. stanovništvo bi se jače okrenulo religiji ili pak praznovjerju.¹⁴¹ Možda je najbitnija posljedica bila raseljavanje stanovništva čija bi zemlja ostala zapuštena i obrasla korovom.¹⁴² Poslije epidemija i/ili rata stanovništvo je ostalo ni na čemu te nije ni čudo da ranonovovjekovni izvori govore o tome da mnogi spavaju pod vedrim nebom.¹⁴³ Kuga je češće pogađala osobe koje su se loše hranile što ide u prilog njezinom brzom širenju u Istri jer se tamošnje stanovništvo hranilo kašama od sirka i boba.¹⁴⁴

Istarsko je stanovništvo zahvatio europski proces pada vrijednosti cijene žita i njegova nestašica pa je Mletačka Republika intervenirala naseljavanjem zapuštenih područja. Naime, država je besplatno dala zemlju u najam da se kroz pet godina privede kulturi. Također je novopridošlo stanovništvo oslobodila svih fiskalnih obveza na dvadeset godina uz to da će se država sama pobrinuti za njihovo uzdržavanje i smještaj.¹⁴⁵ Ti novi kolonisti nisu bili vlasnici, već samo korisnici posjeda čija je veličina ovisila o radnoj snazi obitelji.¹⁴⁶ Sistem se često kršio jer su se iste osobe selile više puta unutar mletačke Istre te su tako stalno dobivali privilegije za zemlju koje je zamršen mletački sistem dozvoljavao.¹⁴⁷ S obzirom da su kolonisti znali biti došljaci, kod lokalnog se stanovništva stvorila određena doza animoziteta jer su upravo oni, a ne kolonisti, snosili sav teret poreza i radnih obveza.¹⁴⁸ U Pazinskoj knežiji je stanovništvo bilo manje mobilno te je bilo vezano uz zemlju gospoštija, iako je bilo migracija iz jednog u drugi dio Istre, ovisno o situaciji.¹⁴⁹ Lokalna poljoprivreda nije bila dostatna za prehranjivanje čitavoga stanovništva jer se nije ulagalo u kultivizaciju zemlje, a na obje strane su prevladavali pašnjaci.¹⁵⁰ Za smanjivanje lokalnog prehrambenog deficita

¹³⁹ Vidi bilj. 125, str. 88.

¹⁴⁰ Isto.

¹⁴¹ Isto.

¹⁴² Isto, str. 89.

¹⁴³ Isto, str. 96.

¹⁴⁴ Isto.

¹⁴⁵ Isto, str. 95.

¹⁴⁶ Isto.

¹⁴⁷ Isto, str. 96.

¹⁴⁸ Isto.

¹⁴⁹ Isto, str. 95 - 98.

¹⁵⁰ Cozzi, Gaetano. Cracco, Giorgio. Knapton, Michael. Orthali, Gherardo. *Povijest Venecije*, svezak II., str. 392.

mletački je Senat uvezio poljoprivredne proizvode iz zaleđa ili iz ostalih dijelova Apeninskog poluotoka, a zakonskim je regulativama bilo zabranjeno proizvode istovariti u istarske luke, već se to trebalo učiniti u Veneciji zbog naplate carina, ali i zbog samog državnog centralizma jer bi državne vlasti u Veneciji preraspodijelile žito na prostoru čitave države te je lokalno stanovništvo Istre tako bilo natjerano trgovati direktno s gradom Venecijom.¹⁵¹ Šume su, pogotovo oko Motovuna, zbog državnog Arsenala, bile od velike koristi za Veneciju, više nego žitna polja, a istarsko stanovništvo ne da nije imalo korist od šuma, već je dobilo obvezu transporta drva koji se dalje odvezio u Veneciju.¹⁵² Od agrarnih procesa u Europi toga razdoblja stanovništvo je imalo najveću dobit (ironično govoreći jer se radilo o malom, ali za lokalne prilike velikom, novcu) od tradicionalnih kultura maslina i vinove loze kojima je trgovalo po čitavoj Istri i u Veneciji.¹⁵³

U 16. st. su se istarski mletački podanici (Benečani) i istarski austrijski podanici (Kraljevci) identificirali pod državnim zastavama svojih gospodara i jurišali na drugu stranu gdje su bili ljudi iste klase i interesa.¹⁵⁴ Podanici objiju strana su htjeli zavladati neutvrđenim pograničnim teritorijem zvanim *differenzia*, a radilo se o malim površinama pašnjaka, lokvi za pojenje stoke, šuma, sijeništa itd. koji su nekada znali biti od velike važnosti za opstanak sela ili obitelji.¹⁵⁵ U mletačkim se izvorima kroz čitav rani novi vijek uočava da ni Venecija, ni Beč nisu imali u interesu poptuno riješiti pogranične sukobe u Istri jer su njihove blagajne dobivale novac od globa te je stanovništvo s obje strane živjelo jedno protiv drugoga, a ne jedno uz drugo.¹⁵⁶

Istra je i s mletačkog, i s habsburškog gledišta bila samo pogranično područje kojima su oni vladali. To je zapravo bila jedna od kontrolnih točaka Jadrana kojom se moglo lako pristupiti u Veneciju ili u austrijske nasljedne zemlje. Najveći je istarski resurs bio poljoprivredni potencijal koji se nikada nije htio iskoristiti do kraja iz razloga što je mali geografski prostor bio dodirna točka Habsburgovaca i Mletačke Republike. Uvijek je postojala opasnost od napada jedne strane na drugu čime bi se ugrozili resursi te bi nestao profit, stoga se nije ulagalo, već se lokalno stanovništvo odlučilo na iskorištavanje onoga što je tradicionalno moglo uspjeti: masline i vinova loza. Mlečani su tijekom srednjeg vijeka ovladali obalnom Istrom da bi zaštitili svoje interese na Jadranu i imali pomorske baze za

¹⁵¹ Isto.

¹⁵² Isto.

¹⁵³ Isto.

¹⁵⁴ Vidi bilj. 126, str. 511.

¹⁵⁵ Vidi bilj. 125, str. 85.

¹⁵⁶ Vidi bilj. 126, str. 512 i 513.

svoje trgovačke brodove kojima je krajnji cilj bio Venecija, a uz to su zaustavljali prodor drugih država na Jadran čime bi se mogla ugroziti njihova trgovina. Habsburzi su htjeli ovladati čitavom Istrom i mletačkom Terrafermom kako bi kontrolirali morske i kopnene trgovačke puteve, ponajprije Jadran jer je već početkom 16. st. postalo jasno da će Mletačkoj Republici doći kraj zbog geografskih otkrića.

3. 5. Kronološka tablica

U ovoj su kronološkoj tablici označeni najvažniji datumi Talijanskih ratova od 1494. do 1516. kada su se odvijali najburniji vojno-politički događaji te kada je mletačka Terraferma bila u najvećem fokusu interesa.

Prilog 1: Kronološka tablica najznačajnijih događaja Talijanskih ratova do 1516.

Naziv saveza	Članice saveza	Protivnik	Trajanje	Najvažnije bitke	Pobjednik	Mirovne odredbe
Antifrancuski	Mletačka Republika, Milansko Vojvodstvo, Španjolska, Sveto Rimsko Carstvo, Papinska Država	Francuska	ožujak-srpanj 1495.	Fornovo (svibanj 1495.)	Francuska pobjeda kod Fornova; Španjolska je krajnji pobjednik	Milano prisiljen na ustupke Francuskoj, Španjolska zavladała Napuljskim Kraljevstvom, Mlečani zauzeli Galipoli, Trani, Brindisi i Otrant
Antimilanski	Mletačka Republika i Francuska	Milansko Vojvodstvo	veljača 1499.- kolovoz 1500.	Novara (ljetu 1500.)	Antimilanski i savez	Il Moro odveden u zarobljeništvo u Francusku, Milano pod

						vlašću Francuske, Mlečani se proširili do rijeke Adde
Cambraiska liga	Francuska, Španjolska, Sveto Rimsko Carstvo, Papinska Država, Modena i Ferrara	Mletačka Republika	prosinac 1508.- listopad 1511.	Agnadello (14. svibnja 1509.), Padova (17. srpnja 1509.)	Cambraiska liga	Francuska zavlada prostora do Verone, Španjolska preuzela luke u Apuliji, Carstvo zavladao Furlanijom, Modena i Ferrara zavladao dijelom Padske nizine
Sveta liga	Papinska Država, Španjolska, Mletačka Republika i Engleska	Francuska	listopad 1511.- ožujak 1513.	Brescia (18. veljače 1512.), Ravenna (11. travnja 1512.)	Francuska	Francuzi protjerani iz Milana, Milanom zavladao Massimiliano Sforza, Julije anektirao Parmu i Piacenzu, restauracija de' Medicija u Firenzi,

						Mlečani zauzeli dio Terraferme prema zapadu
Francusko-mletački savez	Mletačka Republika i Francuska	Papinska Država, Sveto Rimsko Carstvo, Milansko Vojvodstvo, Švicarska, Engleska, Španjolska	ožujak 1513.- rujan 1516.	Novara (lipanj 1513.), Marignano (13. rujna 1515.)	Mletačka Republika i Francuska	Francuska zavlada Milanom, Parmom i Piacenzom, nagodba Francuske i Švicarske o isplati novca i korištenju vojske, Firenca i Papinska Država pod francuskom zaštitom, Ferrara dobila dio teritorija, francuski monarh dobio pravo kontrole klera u Francuskoj, Mlečani zauzeli teritorij koji su imali prije 1509. (osim luka u Apuliji)

4. Zaključak

Šesnaesto je stoljeće razdoblje početka stvaranja modernih država tj. proces stvaranja državnih ureda kako bi vladajućoj klasi i monarhu bilo lakše vladati teritorijem. U istom je razdoblju došlo do tzv. revolucije cijena, odnosno procesa u kojemu je vrijednost zlata i srebra padala, a proporcionalno tome rasla cijena žitarica i ostalih živežnih namirnica koje nisu bile dovoljne sve većem europskom stanovništvu koje je počelo siromašiti. U takvom su kontekstu, dolaskom Karla VIII. u Napulj na poticaj II Mora, započeli Talijanski ratovi koji su eskalirali Ratom Cambraiske lige 1508. jer su velike monarhije težile predominaciji na Apeninskom poluotoku kako bi proširile svoj ekonomski i vladarski utjecaj. Poluotok je, a posebice mletačka Terraferma, proživjela veliku pustoš plodnog tla iz kojega se izrodio strah stanovništva, a slično se dogodilo i na prostoru Istre. Naime, za Istru je bitno napomenuti da tamošnje stanovništvo nije doživjelo sukob divova, nego se radilo o lokalnom gerilsko-pljačkaškom sukobu gdje su podanici Habsburgovaca i Mlečana htjeli nanijeti štetu drugoj strani ovladavanjem pograničnih poljoprivrednih površina ili pljačkanjem sela s druge strane granice. Stanovništvo je s vremenom sve više i više siromašilo zbog nedovoljnog ulaganja u zemljišta jer je gospodarima zemlje bilo više isplativo uložiti u gornjoaustrijske ili sjevernotalijanske plodne površine radi kvalitetnije zemlje i relativno sigurnijih granica, ali i zbog bolje prometne povezanosti. Očajno stanovništvo se raseljavalo te bježalo u veća urbana središta zbog boljeg života, a neki su se vjerojatno s oduševljenjem priključili mletačko-austrijskom sukobu u nadi zadobivanja novca (kasnije i zemlje) koji bi im omogućio dostojanstveniji život. Mletačke i habsburške vlasti bile su prisiljene naseljavati novo stanovništvo zbog nenaseljene zemlje što je dovelo do animoziteta između starosjedilaca i pridošlica jer je većina financijskih izdataka opet pala na leđa starosjedilaca. Zemlja je fizički propadala zbog neobradivog tla što je pogodovalo razvoju bolesti koje su dotukle ratom zaraćeno stanovništvo. Istra je doista bila sudionik društveno-političkih promjena na prijelazu iz 15. u 16. st. te je osjetila gorke posljedice rata zbog dodatnih poreza, gladi i gerilskih sukoba, no ne toliko intenzivno kao stanovništvo Terraferme.

Talijanski ratovi su, započeti 1494., Apeninskom poluotoku donijeli valove nevolja uzrokovanih diplomatsko-vojnima akcijama europskih monarhija koje su težile ekspanziji i ekonomskoj dominaciji. Male države se nisu mogle prilagoditi sistemu monarhija koji je u sebi imao golemu vojnu i diplomatsku moć. Kod ljudi se promijenila svijest o papi kao vjerskom prvaku Zapada što je dovelo do nove šizme u Europi, a vojne akcije su se okončale 1559. sa Španjolskom kao dominantnim političkim subjektom Poluotoka. Sve do ujedinjenja

Italije u 19. st. Poluotok je bio vojno-diplomatsko polje na kojemu su se mijenjale granice država ili se održavala diplomatska bitka europskih monarhija.

5. Popis literature

- [1.] Bertoša, Miroslav. *Istra: Doba Venecije (XVI. - XVIII. stoljeće)*, Žakan Juri, Pula, 1995.
- [2.] Bertoša, Slaven. *Svjetska povijest modernoga doba (XVI.-XIX. stoljeće) s posebnim osvrtom na Apeninski poluotok*, Zagreb, 2004.
- [3.] Cameron, Euan. *Early Modern Europe*, Oxford University Press, 2001.
- [4.] Cameron, Euan. *The Sixteenth Century*, Oxford University Press Inc., New York, 2006.
- [5.] Cozzi, Gaetano. Cracco, Giorgio. Knapton, Michael. Orthali, Gherardo. *Povijest Venecije*, svezak I., Antibarbarus, Zagreb, 2007.
- [6.] Cozzi, Gaetano. Cracco, Giorgio. Knapton, Michael. Orthali, Gherardo. *Povijest Venecije*, svezak II., Antibarbarus, Zagreb, 2007.
- [7.] Cravetto, Enrico. Povijest, u: *Humanizam i renesansa, doba otkrića*, svezak 8, Biblioteka Jutarnjeg lista, Zagreb, 2008.
- [8.] Cravetto, Enrico. Povijest, u: *Počeci novoga doba (16. stoljeće)*, svezak 9, Biblioteka Jutarnjeg lista, Zagreb, 2008.
- [9.] Čutić Gorup, Maja. *Protestantizmu Pazinskoj knežiji: odjeci ili pokret?*, doktorski rad Filozofski fakultet, Zagreb, 2012,
- [10.] Goldstein, Ivo. Grgin, Borislav. *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, Novi liber, Zagreb, 2006.
- [11.] Mallet, Michael. Christine, Shaw: *The Italian Wars, 1494 - 1559. War, State, and Society in Early Modern Europe*, Routledge, New York, 2014.
- [12.] Shaw, Christine. *Italy and the European Powers; The Impact of War, 1500 - 1530.*, Koninklijke Brill NV, Leiden, 2006.
- [13.] Vrandečić, Josip. Bertoša, Miroslav. *Dalmacija, Dubrovnik i Istra u ranome novom vijeku*, Leykam International, Zagreb, 2007.

6. Popis priloga

Prilog 1: Kronološka tablica najznačajnijih događaja Talijanskih ratova do 1516.34